

Onsdagen den 8 november

Kl. 19.30

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Förhandlingarna leddes till en början av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Efter att ha avlyssnat den här ekonomiska debatten i drygt åtta timmar skall jag glädja herr talmannen och kammarens ledamöter med att deklarerat att jag låter mitt som vanligt välskrivna anförande och min redovisning ligga kvar i portföljen och i stället inskränker mig till att försöka göra några reflexioner kring och kommentarer till i första hand den partiledardebatt som vi har avlyssnat här i dag.

Jag har inte kunnat uraktlåta att både i debatten och i pressen lägga märke till hur undertecknad i all sin ringhet ständigt skildras som den evige optimisten. I själva verket har jag inte så mycket emot det. Den egenskapen har väl varit mera drivkraft i samhällsarbetet än den motsatta egenskapen, dvs. pessimismen. Den tycker jag mig finna på så många håll även i den politiska församlingen att den sannerligen behöver balanseras med ett inslag av litet frisk optimism.

Nu är det möjligt att mina värderade politiska motståndare är mera pessimistiska på grund av det partipolitiska nitet än vad som i själva verket är erforderligt. Man gör den reflexionen när man följer den dagsaktuella ekonomiska debatten och upplyses om att vi under senare hälften av 1950-talet och under praktiskt taget hela 1960-talet hade en på sitt sätt ganska tillfredsställande och ibland, säger man, lysande ekonomisk utveckling i det här landet.

Undertecknad som under den här tiden har haft det angenäma uppdraget att från statsrådsbänken redovisa och försvara den förda ekonomiska politiken, oavsett det har varit mot herr Ohlin, herr Wedén, herr Hjalmarson, herr Heckscher eller herr Holmberg, kan erinra om att det sannerligen inte har funnits mycket till övers för några optimistiska tongångar från oppositionens sida om den förda ekonomiska politiken. Jag utslöt med avsikt herr Hedlund som var betydligt försiktigare i sin kritik. Han hade ju dessutom under sex till sju år på 1950-talet ett medansvar för det hela.

Jag erinrar mig framför allt debatterna i den gamla andra kammaren då det inte var ovanligt att regeringen anklagades för att ha fört nationen på något slags Golgatavandring – inte bara det svenska folket utan även näringslivet och företagen – under inflationens och den ekonomiska överansträngningens förbannelse.

Nu upplever vi hur sakkunskapen i olika nationalekonomiska experters skepnad talar om den lyckligen gångna tiden på 1950- och

1960-talen. Bland annat har ju en, som statsministern uttryckte det, popprofessor apostroferats när han ifrågasatt en återgång till 1950-talets politik som ett alternativ inför framtiden. Jag tror jag vågar säga, herr talman, att de som kommer att debattera de här frågorna – jag vill inte säga fram på 1980-talet utan inskränker mig till att säga i mitten eller i slutet av 1970-talet – förmodligen har en annan och mera balanserad bedömning även av de första åren på 1970-talet än den som i oppositionens argumentering är gängse och populär just nu.

Det är arbetslösheten som har stått i förgrunden för debatten och dominerar denna. Vi är på regeringssidan angelägna om att denna debatt hålls levande. Vi vinner på att föra den debatten från mänskliga utgångspunkter och från behovet av att göra insatserna. Men vi vinner också på att föra den från så realistiska utgångspunkter som möjligt. Det förekommer ju ofta en sifferexercis och en sifferstatistik i detta sammanhang som gör att svenska folket väl känner sig litet förvirrat inför denna debatt. Jag skall inte ägna mig åt något sådant. Det har ju tidigare i dagens debatt förts en diskussion på denna punkt. Men man kanske ändå borde återföra frågan i dess rätta läge.

Låt mig då konstatera att så långt vi kan tro på de framräknade siffrorna, som blir föremål för revisioner i efterhand – vi har ju inget annat att hålla oss till – så är läget inom den organiserade arbetarklassen något bättre denna höst än för ett år sedan. Oktoberrapporten från AKU-undersökningarna visar också ett bättre läge än vad som förelåg i oktober för ett år sedan.

Jag är emellertid angelägen om att säga att jag alltid är beredd att ha vissa reservationer till ett material som bygger på ett intervjuklientel av 17 000 personer, vilket sedan multipliceras upp till att gälla för hela den ifrågavarande populationen på litet över 3,9 miljoner människor. Den aktuella siffran över arbetslösheten har emellertid i den offentliga debatten spelat en väldig roll, och den har förekommit även här i dag. Jag vill därför bara i någon mån korrigera ett av inläggen. Den senaste siffran visar nämligen att vi har en högre sysselsättning än vad vi hade för ett år sedan och att arbetslösheten i oktober månad är lägre än vad den var för ett år sedan.

Hur det än må vara i detta avseende kommer vi aldrig fram till den exakta sanningen. Jag har velat säga detta – självfallet utan att nonchalera allvaret i sysselsättningsläget – eftersom ju alla frågor skall redovisas så korrekt som möjligt.

Det har kanske framkommit under debatten att vi fortfarande har ett speciellt problem när det gäller sysselsättningen, nämligen att en tredjedel av våra företag för närvarande saknar yrkesutbildad arbetskraft. Det är ju en gammal känd regel att ett tillgodoseende av företagens behov av yrkesutbildad arbetskraft i sin tur initierar möjligheter att anställa ytterligare, icke yrkesutbildad arbetskraft. Den flaskhals som den yrkesutbildade arbetskraften utgör är en strategisk faktor i hela vår sysselsättningspolitik. Detta innebär att omskolningen, den praktiska yrkesutbildningen och jag vågar också säga befrämjandet av rörligheten på arbetsmarknaden blir sådan som vi i den praktiska arbetsmarknadspolitiska verksamheten får lov att hålla ögonen öppna för som ett av medlen

att komma till rätta med de sysselsättningsbesvärligheter vi har i dag.

Härutöver krävs självfallet de speciella åtgärderna för ungdomsarbetslöshetens bekämpande och för de kvinnor som nu anmäler sig på arbetsmarknaden. Regeringens förslag är ju bl. a. ett uttryck för att vi har ögonen öppna för dessa senare synpunkter.

Vilka vägar har man då att gå fram på när man skall attackera samhällsekonomin och försöka rätta till det som behöver rättas till? Dagens debatt har ju gällt de båda alternativa linjer som i den populära diskussionen har rubricerats som den selektiva linjen och den generella linjen. I stället för de selektiva skulle man kanske kunna säga de mera planmässigt riktade åtgärderna och i stället för de s. k. generella de icke planmässigt riktade utan rent automatiska verkningar som man har förhoppningar om skulle ge det riktiga resultatet. Nu är det, som man har påpekat, på det sättet att alldeles renodlade är självfallet inte de här båda alternativen. Det avgörande är var man lägger huvudvikten, och regeringen har lagt huvudvikten vid -- låt mig använda uttrycket -- det selektiva alternativet.

Om herr Helén tar fram statsministerns interpellationssvar, så får han ett bestyrkande härav. Därför var jag något förvånad -- jag tror inte att jag hörde fel -- när jag avlyssnade hur herr Helén gjorde gällande att det förslag som nu redovisas är någonting av en frontförändring i politiken från regeringens sida. Vad som mycket lapidariskt och snabbt redovisas i interpellationssvaret ger ju vid handen att vi har arbetat med investeringsfonderna selektivt, att vi har arbetat med förstärkningar på bostadsbyggandets område och att vi har arbetat med förstärkningar i fråga om beredskapsarbeten, i fråga om hjälp till kommunerna och till industriernas miljövärdsanläggningar samt med utbildningsstöd -- framför allt till ungdomar -- av ett par skilda typer. Vidare har vi velat rusta upp nedslitna fastigheter, och vi har arbetat med och ämnar arbeta med en förstärkt förmedlingsverksamhet.

Vad som är nytt i det här förslaget är ju att vi förlänger tillämpningstiden för investeringsfonderna. Det 20-procentiga skatteavdraget för maskininvesteringar höjs, men det förändrar inte principen selektivt insatt stöd. Vi fyller på med 10-procentigt avdrag för byggnadsinvesteringar -- det har kanske karaktären av mera generellt inslag, men det kan ju bara användas av dem som har ett förtjänstläge som möjliggör avdraget, och det har fortfarande karaktären av en selektiv insats. Vi förlänger energiskattens liberalisering. Vi talar om att undersöka möjligheterna att förstärka exportkreditgivningen. Vi säger att vi bibehåller ATP-avgiften som den är för närvarande; och i övrigt är det ingenting annat än ett fullföljande av den politik som är introducerad.

När herr Helén tar det till intäkt för att nu har regeringen kommit på bättre tankar, så måste det väl antingen bero på en slarvig läsning av svaret eller ett behov av att kamouflera sin dagsattityd. Med undantag för kravet på att arbetsgivaravgiftens höjning skall annulleras har han ju egentligen inte något annat att komma med än ett understödande av regeringens synpunkter.

Vid debatten här i kammaren den 30 maj i år om ekonomin -- den debatten har också berörts tidigare här i dag -- var skatterna den allt

Nr 112

Onsdagen den
8 november 1972

Allmänpolitisk
debatt

dominerande frågan. Jag avstår från att kommentera detta -- jag har inget behov av att göra det -- men det fördes under värriksdagens sista dagar en debatt också om konjunkturpolitiken. Jag brukar i allmänhet inte ha så mycket till övers för oppositionens reservationer till utskottsbetänkandena, men jag skall citera den reservation som moderaterna, centerpartisterna och folkpartisterna avgav till finansutskottets betänkande nr 25, vilket handlar om den ekonomiska politiken. Jag gör det med hänsyn till den tidigare under dagen förda debatten. Det är riktigt att reservanternas inledningsvis säger "att den konjunkturbedömning, som görs i den reviderade finansplanen, är för optimistisk beträffande den närmaste framtiden".

Men sedan vill reservanternas ha ett litet försvar för vad de tidigare, föregående höst, bundit sig för. Det som oppositionen framförde för ett halvt år sedan var nog riktigt, sade reservanternas i maj månad, nämligen att man skulle ta bort löneskatten och sänka mervärdesskatten. Det var riktigt vid *denna* tidpunkt, sade man. Följaktligen var det inte riktigt -- det måste vara den logiska konsekvensen -- när man kom fram till maj månad.

Vidare anför reservanternas att man bör hålla en hög arbetsmarknadspolitisk beredskap. Där underströk reservanternas vad utskottet anförde i sitt betänkande, och utskottet underströk vad regeringen sade i sin proposition. Det rådde alltså enighet över hela linjen.

Man underströk vidare i den här reservationen hur nödvändigt det är att man ser till att bättra på tillgången av yrkesutbildad arbetskraft för att lätta upp den brist som föreligger på det området.

Vidare anför reservanternas:

"När det gäller *finanspolitiken* innebär det i statsverkspropositionen framlagda budgetförslaget en viss förskjutning i åtstramande riktning i förhållande till innevarande budgetår" -- dvs. det nu förflutna budgetåret. "Detta måste enligt utskottets uppfattning anses vara en riktig åtgärd. Det är angeläget, att staten inte genom en lika stor upplåning som under innevarande år försvarar för näringslivet att förstärka sina finansiella resurser eller utestänger kommunerna från de i överenskomsten med regeringen utlovade ökade lånemöjligheterna."

Därefter fortsätter man:

"När ett konjunkturuppsving väl kommer till stånd kommer de problem, som hänger samman med en alltför snabb *pris- och kostnadsutveckling* på nytt att öka. -- -- Utskottet vill instämma i det som sägs i motionen -- -- om att valutaproblemen inte kan anses övervunna. Möjligheterna att det redan under innevarande år, när den ekonomiska aktiviteten fortfarande är låg, uppstår ett underskott i bytesbalansen inger oro."

Jag har citerat det här, herr talman, därför att jag tillät mig att under gårdagen, i ett framträdande i televisionen, säga att oppositionens uppfattningar och regeringens uppfattningar om konjunkturperspektivet var mycket samstämmiga så sent som den 30 maj i år. Och regeringens bedömningar byggde på den expertis regeringen hade till sitt förfogande, dvs. konjunkturinstitutet och de övriga ekonomiska experter som är samlade i finansministerns ekonomiska planeringsråd.

Man säger vidare i det här betänkandet, som är intressant ur många synpunkter, att man bör hålla igen på den kommunala aktiviteten. Man bör spara i fråga om statsutgifterna. Man bör göra klart för sig att även kommunerna är tvingade att spara.

Detta anfördes således så sent som i maj i år. Det var ett utlåtande som var klart återhållande, och allt det motiverades av att man bedömde konjunkturutvecklingen så att dessa yttranden var riktiga vid det tillfället.

Nu kan man naturligtvis bli lurad på utvecklingen, och jag kan väl säga här, i det allmänna samförståndets intresse, att både regeringen och oppositionen delvis har blivit lurade på utvecklingen. Den konjunkturuppgång som vi alla förväntade kom inte så snabbt som vi trodde vid värriksdagens avslutning, men det innebär att regeringen har bevakat utvecklingen under den gångna tiden medan riksdagen varit hemförlovad.

Vi hade fram till augusti månad en relativt gynnsam utveckling i fråga om arbetsmarknadssiffrorna, och det är ju den första signalen på efterfrågan och anspänningen i konjunkturen. När de i augusti gick åt fel håll fattade regeringen omedelbart, i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen, vissa stimulansbeslut. De följdes upp ytterligare under september månad och de konfirmeras nu i en mer fullständig omfattning i den kompletteringsproposition som vi avlämnar till riksdagen.

Då kan man ställa sig frågan: Hur bedömer man nu konjunkturutvecklingen? Är man även denna gång för optimistisk, är man för pessimistisk eller kommer man något så när rätt? Ja, det är ju egentligen bara framtiden som kan ge svar på det? Vi har att göra bedömningar efter den förmåga vi har – ibland är den bristfällig – och efter de informationer som vi kan få av utvecklingen på olika ekonomiska strategiska områden i den inhemska ekonomin och utomlands.

Ibland är det intressant att läsa vad andra instanser tror om utvecklingen. Här har i dag under den tidigare debatten citerats en ekonomisk rapport från Landsorganisationen, och för fullständighetens skull bör jag väl då citera den ekonomiska höstrapport som Industriförbundet har publicerat, för första gången i mera vetenskaplig form. Där säger man följande:

”Sysselsättningsituationen kräver stimulansåtgärder på arbetsmarknaden även under vintern 1972/73.” Det är bl. a. vad vi nu effektuerar och begär riksdagens godkännande av. ”Allteftersom industrins aktivitet ökar under våren och arbetskraftsefterfrågan stiger kan emellertid dessa åtgärder kontinuerligt avvecklas.” Man är således ganska bestämd på den punkten. De kan avvecklas under våren. ”Den successiva konjunkturuppgången erfordrar att den expansiva ekonomiska politiken upphör från och med 1973.” Enligt Industriförbundet borde man följaktigen säga halt när det gäller expansiv ekonomisk politik, om jag skall läsa ordagrant, från den 1 januari 1973. Vi har inte vågat vara så fräna i vår politik, men det är intressant att avläsa det. Och så säger man: ”Detta särskilt som man i god tid måste gardera sig mot möjligheten av ett eventuellt häftigt konjunkturförlopp. Bytesbalanshänsynen och de långsiktiga tillväxtkraven gör det rimligt att restriktiva åtgärder i första hand inriktas mot offentlig efterfrågan och privat konsumtion.”

I detta läge anser nu oppositionen att man skall avstå från att sätta beslutet om arbetsgivaravgiftens höjning i kraft. Jag har inte kunnat undgå att å ämbetets vägnar följa den publicistiska debatten på detta område. Jag skulle vilja accentuera det hela och kanske överdriva något när jag säger: Menar ni verkligen att riksdagsbeslutet om den 2-procentiga arbetsgivaravgiften kommer att knäcka företagen? Är den – det kan man tro när man hör era omdömen – orsaken till dagens arbetslöshet? I ordningens intresse bör man ju slå fast att den ännu inte har trätt i kraft. Det dröjer i runt tal fyra månader innan den första skatteleveransen i fråga om denna förhöjda arbetsgivaravgift skall äga rum. Men har den skrämnel som oppositionen och motståndarna lyckats uppamma gjort att den redan nu sprider sina verkningar i näringslivet? Ja, det kan ju tänkas, även om jag betvivlar det. Jag har nämligen den mycket bestämda uppfattningen att den här debatten har fått alldeles för stora dimensioner.

Företagen är i dag likvida, inte bara genom att de försett sig lånemässigt via likvida banker och bankerna i sin tur har blivit likvida genom en mycket liberal riksbankspolitik, utan företagen är också likvida genom bättre vinster. Dessa vinstförbättringar torde under 1972 ligga 10–12 procent över – jag tar nu grova medeltal -- vad vinstläget var 1971.

Då kan man säga: "Ja, men Sträng vet ju ingenting om 1973, när den här arbetsgivaravgiften träder i kraft." Och det är sant som det är sagt. Vi vet ingenting om det. Men jag skulle ändå våga gissa att det ur vinstsynpunkt knappast torde bli sämre. Jag har sett en enda prognos för 1973. Den har gjorts av en av våra allra största affärsbanker, och den slutar på ett ganska avsevärt bättre vinstläge 1973 än 1972. Försiktig som jag är avstår jag från att nämna några siffror. Det räcker med att här redovisa själva tendensen.

Och varför skulle inte situationen vara bättre 1973? Konjunkturinstitutet visar i sin höstrappport – jag utgår ifrån att den ligger som korrektur på riksdagsledamöternas bord – en ökning av industriproduktionen på 5,5 procent nästa år. Man redovisar en trolig ökning av exporten med 9 procent i volym och 5 procent i pris, dvs. en värdemässig ökning för svensk export på 14 procent. Orderingången till den svenska industrin är för fjärde kvartalet 1972 i klart uppgående. Tredje kvartalet har varit litet mediokert, men fjärde kvartalet visar en klar förändring till det bättre.

Det har också varit en hel del prisstegringar, som man med ett visst detektivarbete i de ekonomiska tidskrifterna så småningom kan ta fram. Nu sker alla de här prisjusteringarna under mycket diskreta former och i regel utan all publicitet. Varför vet jag inte; jag anar det, men jag inskränker mig till att säga detta.

Jag skulle kunna fråga hur många av riksdagens ledamöter det är som har reda på att verkstadsindustrin har höjt sina exportpriser under första halvåret i år med 9 procent i förhållande till första halvåret i fjol – och verkstadsindustrin har ju under hela första halvåret 1972 betraktats såsom en tämligen medelmåttig verksamhetsgren, sett ur konjunkturuppgångens synpunkt.

Vi vet att våra massproducenter i dagarna har genomfört en

prisstegring på sin försäljning ut till Europa, en prisstegring som ändå är så pass stor att den betalar praktiskt taget hela arbetskostnaden i fabriken för att ta fram massan från rundvirket i vedgårdens.

Nu är jag medveten om att en och annan säger: "Sträng talar ju för de stora företagen, och de klarar sig alltid. Men tänk på de små!" Ja, i regel är det väl de stora företagen som har mycket folk och de små företagen som har litet folk. Den förhöjda arbetsgivaravgiften är ju relaterad direkt till antalet anställda. Från de utgångspunkterna bör man, menar jag, betrakta problemet. Jag har i ett offentligt anförande försökt göra en enkel beräkning. Jag sade att om det är ett företag som sysselsätter tio man och ger var och en 30 000 kronor, så har det en årlig lönekostnad på 300 000 kronor. 2 procent på det är 6 000 kronor. Eftersom den här avgiften är avdragsgill i taxeringen är nettot 3 000 kronor. Nu var det fråga om tio man, och därför är det 300 kronor per man. Det betyder således exakt 25 kronor per månad och anställd. Man kan naturligtvis säga: "Lägg på den ena pinnen efter den andra, och till slut har du knäckt kamelens rygg." Men om vi vet vad 25 kronor på en månad innebär i dag, så tycker jag knappast att den kostnadsbelastningen riktigt harmonierar med alla de skräckskildringar man här rullar upp. Man får betala de där 25 kronorna om man anlitar en hantverkare på den svenska landsbygden en timme. Det är ju detta det är fråga om. Även om jag inte nonchalerar den här kostnaden, så är det alldeles orimligt att göra den till någonting till vilket företagens vara eller icke vara så att säga fixeras.

Nu skall den här arbetsgivaravgiften, som det har sagts tidigare, finansiera skattesänkningen. Jag tar det som en absolut framgång i den politiska debatten att i varje fall herrar Fälldin och Helén numera är med på skattesänkningen som sådan, dvs. att det är rimligt och riktigt att svenska folket i gemen från den 1 januari 1973 får tillbaka en tusenlapp på sin skatt per år. Det är möjligt att även herr Bohman är med på det, och i så fall skulle vi ju ha den politiska enigheten på den punkten.

Men det intressanta är ju att när man från oppositionens sida säger att man på den här punkten nu är beredd att ansluta sig till regeringen, så kommer man aldrig ifrån frågan hur man skall finansiera skattesänkningen. Då tror man att man har nått lösningen genom att säga att där kan finansministern öka på det statliga budgetunderskottet eller med andra ord, som det här har sagts i dag, låna till skattesänkningen. Man kan föra resonemanget, menar herr Helén, att med modern budgetfilosofi behöver man inte hålla så hårt på de gamla normerna. Man kan låna till skattesänkning som man kan låna till annat, och det hela gäller bara en bedömning: Vad tål det dagsaktuella läget i fråga om likviditetspåspädning?

Nu uppstår först en fråga: Hur skall man låna de där pengarna? Jag har en benägenhet att vilja tänka vidare när jag hör sådana här djärvna förslag. Skall man ta pengarna på den långa kapitalmarknaden, så kan jag hänvisa till vad de borgerliga reservanterna sade i finansutskottets betänkande nr 25 i maj månad i år: Det betyder att man gör intrång på den kapitalmarknad som behövs för industriell utbyggnad och för kommunal upplåning. Och framför allt — där är jag nog ett sanningsvittne — kan jag aldrig undvika att ställas inför kravet från industrins sida på garantier för

att få låna på svensk kapitalmarknad mer än vad man lånar nu och få de garantierna mera beständigt för framtiden.

Slutsatsen av det, herr talman, är att några 2–2,5 miljarder extra, som staten skulle ta hand om på den svenska kapitalmarknaden, finns inte om man är beredd att ta ansvaret för den finansiering som industri och kommuner nödvändigtvis måste ta ur det sparandet. Då kvarstår naturligtvis inget annat än att den här upplåningen för att finansiera skattesänkningen, som skulle förmera budgetunderskottet mellan 2 och 2,5 miljarder, måste tas i banksystemet.

Har oppositionen egentligen tänkt på det? Har herr Fälldin tänkt igenom vad det skulle innebära? Staten går till bankerna och lånar för statens utgiftspolitik. Efter några dagar är de pengarna tillbaka i bankerna igen och skapar underlag för en likviditetsuppladdning. Staten fortsätter att låna, och sedan går rulljansen vidare. Då har man spätt på en banklikviditet som gör det hela omöjligt att behärska när man kommer in i ett annat konjunkturläge – med sug efter arbetskraft och efter reala resurser.

Nu har vi visserligen en del hållhakar på bankerna. Vi har ju både likviditetskvoter och kassakvoter, vi tillämpar straffräntor vid refinansieringen i riksbanken, och vi kan hitta på andra ting också. Men är man så djärv som oppositionen är och rekommenderar den likviditetsuppladdning som jag logiskt kommit fram till att oppositionen rekommenderar, då förslår inte de nuvarande reglerna för att behärska en anspänning i en uppåtgående konjunktur. Då blir det förmodligen fråga om att skärpa både likviditetskvoter och kassakvoter och straffräntor och vad det nu än kan vara fråga om. Och vad man är ängslig för ute i näringslivet, det är ju repetitioner av den hårda kreditpolitik som vi upplevde under 1970.

Tränger man in i det här problemet finner man alltså att oppositionen inte har anvisat några lösningar. Vi måste finansiera skattesänkningen med arbetsgivaravgiften, om vi vill ha en skattesänkning.

Sedan är det ju ändå en väsentlig skillnad – jag säger det till herr Helén: Man kan låna till en viss gräns för att klara de akuta finansiella behoven när det gäller att finansiera beredskapsarbeten och sätta in pengar för arbetslöshetens bekämpande. I en annan konjunktur försvinner den utgiften automatiskt. Men lånar man till skattesänkningen försvinner ju inte den situationen i ett konjunkturuomslag, såvida man inte är beredd att vid det tillfället gå ut och höja skatten och ta in pengarna den vägen.

Jag tror inte att man från er sida är beredd att dra den konsekvensen, och därför har man denna avgörande skillnad, om man kostar på sig diskussionen om att visst kan man låna tämligen obegränsat i en sådan här tid. Det är ändå fråga om vad man lånar till – om det är till utgifter som försvinner i en annan konjunktur eller om det är till utgifter som permanentas även i en annan konjunktur.

All ekonomisk politik, herr talman, måste ju planeras för växlingar i läget, och all ekonomisk politik måste ändå som bakomliggande rättesnöre ha en klar blick för de strategiska faktorerna i en samhällets hushållning som ligger i begreppen handelsbalans och bytesbalans. Vi får ett överskott i vår bytesbalans på ca 400 miljoner som det prognostiseras

för år 1972 – allt enligt konjunkturinstitutet – och det är ett år med en relativt försiktig konsumtionsefterfrågan från privatpersonernas sida. Låt mig säga att vi kommer att få en ökning av den privata konsumtionen som ligger mellan 2 och 3 procent eller något sådant under 1972. Det mesta talar väl för att konsumtionsökningen blir högre under 1973. Vid sidan om lönehöjningarna innebär ju de skattearrangemang som görs – skillnaden mellan den överskjutande skatten och kvarskatten och därutöver den skattesänkning som startar från början av nästkommande år – att vi får mellan 4 och 5 miljarder mer i konsumenternas händer. Och även om svenska folket under de senaste åren har haft en benägenhet att höja sitt hushållssparande, så är det alldeles givet att denna påduschning kommer att innebära ett ökat efterfrågesug från konsumtionssidan, som naturligtvis slår igenom även på importsidan – kanske därutöver också i den formen att vi får en mindre volym att exportera. Det får sina verkningar på bytesbalansen, och det har under ett svagt konsumtionsår med nöd och näppe gått ihop när det gäller våra affärer med omvärlden. Konjunkturinstitutet redovisar i en hel serie utvecklingen under 1960-talet, och tyvärr är det så – som vi många gånger har konstaterat – att vi haft en benägenhet att leva över våra tillgångar i det fallet.

Nu har vi emellertid en valuta-reserv på 7 miljarder kronor, och det är jag tacksam för. I absolut mening tror jag det är den största valuta-reserv vi har haft någon gång. Men herr Bohman brukar av och till i sina offentliga föredrag påminna om att valuta-reserven rätteligen bör redovisas i importmånader, och det ligger ganska mycket i det påståendet. Och med dagens utrikeshandel på bortåt 44 000 miljoner kronor har vi med detta sätt att mäta en valuta-reserv som täcker två månaders import. Och då är den egentligen inte högre än den var under 1950- och 1960-talen.

När jag understryker detta är det naturligtvis därför att man inte kan uraktlåta att dra slutsatser av vad som hänt i andra länder i vår omgivning. Här har tidigare i dag talats om Englands kroniska valutasvårigheter och de kroniska ekonomiska kriser som sprungit fram ur dem. Men vi har också sett exempel på närmare håll. I Danmark har man sålunda på grund av valutaläget tvingats till att köra över alla sina högtidliga utfästelser om frihandel och införa importregleringar. Eller vi kan se på vårt broderland i öster. Under den tid som jag har varit finansminister har man där tvingats till ett par devalveringar, betingade av att man inte klarat av sina valutaproblem med omvärlden.

Nu har vi också en upplåning för innevarande budgetår. Den är hög. Den rör sig om 6 1/2 miljarder. I kompletteringspropositionen har jag sagt att den upplåningen kan accepteras i dagens konjunkturläge, men den är näppeligen acceptabel som ett permanent inslag i vår budgetpolitik. Och eftersom jag utgår ifrån att oppositionen kommer att följa regeringen i de förslag vi lagt om de mera riktade insatserna för att komma till rätta med arbetslösheten, så måste den upplåningen förstärkas med ytterligare ett par miljarder, om man inte vill betala för den skattesänkning som vi nu tycks vara eniga om.

Sedan, herr talman, är jag frestad att också säga något om återbärings-skatten. Det skulle kunna bli en lång och intressant utläggning, men jag

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

har fått en enkel fråga om den saken, och enligt de nya reglerna får man då begränsa sina inlägg till tre, två och en minut, och det har ju sina svårigheter. Därför skall jag nu tjuvstarta litet.

Finansministern har många gånger anklagats för att han har suttit och tvångsbeskattat och tvångslånat drygt 2 miljarder av svenska folket. Men vi gör upp skattetabellerna så att de skall passa medborgarna från den utgångspunkten att de skall slippa kvarskatt med eventuella kvarskatte-räntor, och då har man inget annat att gå efter än att relatera skatteuttaget till vederbörandes inkomster. Men när han sedan skriver sin deklaration, kommer också extrainkomster, kapitalinkomster och olika slag av avdrag in. Det förändrar utgångsläget, och det slutar med att vederbörande i regel får en överskjutande skatt, om han har sett till att göra de avdrag som tabellerna föreskriver. Jag har fattat kritiken så att man önskar ändring av skattetabellerna på det sättet att den överskjutande skatten passade ihop precis med kvarskatten. Men det är ju olika personer som får tillbaka skatt och som betalar kvarskatt, och utifrån de utgångspunkterna skulle en sådan clearing bli litet underlig. Med den förklaring jag nu avgav går det heller aldrig att träffa rätt. Dessutom fick jag faktiskt när jag tittade närmare på detta ett besked som var rätt överraskande för mig själv. Den s. k. fyllnadsbetalningen, som varje svensk medborgare har möjlighet att göra genom att den 30 april sätta in pengar på ett specieilt konto för att den vägen vara garanterad att slippa kvarskatt, ökar varje år och motsvarar under sistlidna år inte mindre än 2 miljarder kronor, dvs. i det närmaste lika mycket som skillnaden mellan den överskjutande skatten och kvarskatten. Man kan fråga: Vadan denna villighet att betala in pengar den 30 april? Svaret är helt enkelt att vi för närvarande arbetar med en så favoriserad ränta på den här skatten — 7 procent under 8 månader motsvarar ungefär 11—12 procents årsränta. Det finns faktiskt folk som har räknat ut att det här är en profitabel placering. Jag har velat påpeka detta för att om möjligt i någon mån stävja diskussionen om hur Sträng tvångsbeskattar och tvångslånar av svenska folket alldeles i onödan.

Om jag ser på den kommunala ekonomiska situationen i dag, tycker jag den ser relativt förtröstansfull ut. Det var oro bland kommunerna innan de fick klart för sig hur deras kompensation för skattereformen skulle te sig. Det har förts förhandlingar mellan finansdepartementet och kommunförbunden i höst, och jag tror att kommunförbunden gick ur den förhandlingen relativt tillfredsställda. Jag tvekar inte att säga att i medeltal kan kommunerna tillgodoräkna sig en ökning i skatteunderlaget med ca 8 procent. Det är ungefär vad som har varit medeltalet under de år på 1960-talet som har betraktats som år med stark kommunal expansion och aktivitet, och till yttermera visso har det träffats en överenskommelse mellan finansministern, riksbankschefen och de kapitalmitterande instituten, som innebär att kommunerna får en möjlighet att låna en halv miljard extra utöver den upplåning som de normalt har haft under de senaste två åren. Därför tror jag att den kommunala aktiviteten kommer att i stort sett ha samma omfattning som vi är vana vid.

Jag vill säga några ord om industrins roll i nuet och i framtiden. Det

avgörande är inte om man har så och så många sysselsatta i industrin även om det har sitt intresse ur sysselsättningsynpunkt, utan det avgörande är om man har en produktionskapacitet i den svenska industrin, en volymökning som ger den möjlighet att betala en ständigt stigande import och dessutom klara det som jag har understrukit här så viktiga bytesbalansproblemet. För detta krävs det naturligtvis investeringar som är satsningar på framtiden. Vi har velat tillgodose detta i den tilläggsproposition som här föreläggs.

Det kommer vidare att krävas forskning och utveckling. Jag har talat med åtskilliga industriidkare som säger att visst har de likviditet men de är tveksamma om vad de skall börja med, de skulle behöva forska mera och få några nya uppslag. Regeringen har sagt sig att det ligger så pass mycket i detta att regeringen här återkommer med ett permanent inslag i positiv riktning när det gäller möjligheterna för industrin att ekonomiskt fullgöra den forskning och det utvecklingsarbete som vi anser vara erforderliga. Vi accepterar också den vinst som industrin gör. Det har sagts i debatten – jag tror att det var herr Hermansson som gjorde det – att nackdelen med det förslaget som regeringen framlagt är att man kan befara att industrins vinster ytterligare markeras. Jag har sagt många gånger tidigare att det avgörande är hur man använder dessa vinster. Det viktigaste är att varje krona är ute och arbetar och ger sysselsättning, och jag förlitar mig på att vi har så pass arbetsdugliga fackliga organisationer, att det finns säkerhet för att de anställda får ut sin rimliga del av det som betraktas som vinst.

Herr talman! Det där var reflexionerna, och jag vill nu göra ett par små kommentarer till de inlägg som gjorts i dag.

Jag vill börja med en liten kommentar till herr Fälldins inlägg. Herr Fälldin hade ett behov av att understryka att han när det gäller EEC-avtalet står fast vid att han inte kan tänka sig någon annan form av samarbete än den som är förenlig med den fulla och oinskränkta neutraliteten. Vi är självfallet inte överraskade på den punkten; det har varit centerpartiets linje i alla år, och det skall väl hålla också i fortsättningen. Jag tror att det på sätt och vis vore bra om herr Bohman här bekräftade att även han har samma uppfattning; det skulle vara av ett visst värde för den samlade samstämmigheten. Vi går nu in i ett samarbete enligt EEC-avtalet, och det bör – som jag tror statsministern sade – vara en ytterligare poäng när det gäller optimismen för den svenska industrin och dess framtid.

Frågan om ATP-avgifterna har också berörts. Det är inte så överraskande att regeringen stannat för att de 10,5 procent som vi nu tar ut bör ligga stilla under det år som är kvar på perioden. Socialministern har på sitt bord liggande ett förslag om en obligatorisk tandvårdsförsäkring och ett förslag om en utbyggnad av sjukförsäkringen. Han har också ett förslag om en utbyggnad av familjepolitiken och ett förslag om en förbättrad arbetslöshetsförsäkring eller – som jag skulle vilja kalla det sysselsättningsförsäkring. Alla dessa förslag har inslag av arbetsgivaravgiftsfinansiering. Det står praktiskt taget enhälliga kommittéer bakom alla dessa förslag. De politiska partiernas representanter har följaktligen, om jag fattat det rätt – jag reserverar mig beträffande någon punkt, men

i stort sett är det så – varit införstådda med att man får anlita en fortsatt arbetsgivarfinansiering för att kunna realisera dessa sociala reformer. Då är det väl inte så överraskande att regeringen säger sig, att när vi nu skall ta ställning till dessa förslag och bedöma hur mycket vi kan ta ut av företagen i form av ytterligare arbetsgivaravgifter, så är det riktigt att man gör ett stand still i fråga om ATP-avgifterna. Det är den enkla förklaringen; några andra funderingar ligger inte bak om detta.

Jag vill sedan säga några ord om herr Fälldins funderingar beträffande räntepolitiken. Ur företagsynpunkt vore det naturligtvis önskvärt att sänka räntan på de långa lånen; investeringskalkylerna blir under sådana förhållanden fördelaktigare. Vi bör emellertid bedöma ränteläget med hänsyn till den ränta vi har på långa lån runt om i världen. Den svenska kapitalmarknadsräntan är inte hög i förhållande till den kapitalmarknadsränta som lånegivare utanför våra gränser betingar sig för lån på 12, 15 eller 20 år. Jag har åtminstone blivit livligt övertygad om att när svensk industri är ute för att skaffa sig lån, är det den egna kapitalmarknaden som den i första hand är angelägen om att få anlita. Det befriar också industrin från vissa eventuella kursrisker, som den i annat fall får lägga in i sin bedömning, när den skall hämta lånen utanför landet.

Vi kan nu inte nämnvärt skilja oss från den omgivande världens kapitalmarknadsränta. En för stor diskrepans innebär att vi har svårigheter att behålla pengarna här hemma i Sverige. Det begriper naturligtvis även herr Fälldin.

Sedan gör herr Fälldin sig skyldig till en felaktig slutsats, när han så starkt talar om att den höga räntan driver upp hyreskostnaden i höjden. Det är riktigt, när jag talar om själva byggnadskrediten, men den byggnadskredit som gäller under normalt ett års tid skall ju sedermera slås ut på husets livslängd och spelar väl inte så stor roll i fråga om hyressättningen, vilket naturligtvis in-teckningsräntan gör.

För närvarande bygger vi enligt paritetslånesystemet. Det betyder att i den nya bostadsbebyggelsen är hyran fixerad efter en kapitalkostnad på 5,1 procent, dvs. basannuiteten. Det ligger ingenting av amortering i detta, eller, rättare sagt, både amortering och ränta är fixerade till 5,1 procent.

Detta innebär i klartext, ärade kammarledamöter, att vi i dag har ungefär, mycket diskret, en subventionering av kapitalkostnaden i nybebyggelsen med ungefär 30 procent genom paritetslånesystemet. Om man bygger under lånetaket – och lånetaket är satt med hänsyn till att en rationell byggare skall kunna bygga under lånetaket – spelar inte dagens kapitalmarknadsränta någon roll för hyran i nybebyggelsen. Det är ett missförstånd som i alltför många sammanhang förs fram och tyvärr förs fram av många som jag räknar med skall vara sakkunniga på området.

För att tala rätt är det finansministern, som genom särskilda räntefria och amorteringsfria lån betalar skillnaden mellan dagens in-teckningsränta på 7,25 eller 7,4 procent och den kapitalkostnad på 5,1 procent som konstituerar dagens hyresläge. Svårare är det inte.

Detta kan vara ett problem när det hela skall betalas tillbaka någon gång i framtiden enligt paritetslånesystemets regler. Här har också inrikesministern tillsatt en kommitté, som har den utomordentligt svåra

uppgiften framför sig att se hur problemet så småningom skall lösas.

Jag vill också säga ett par ord till herr Helén. Hans inlägg var väldigt spännande och späckat med boxningstermer. Där förekom både knock out och clinch. Det var inte utan att man kände litet grand av sin ungdoms livslust återuppväckt inför detta boxningsspråk. Men ur det hela kom kanske inte så särdeles mycket. Det var en rekommendation till en mera lättsinnig finanspolitik. Vad jag har sagt hitintills ger mig rätt att göra den konklusionen. Det var ett filosoferande om att det finns folk som vill acceptera arbetslöshet av rädsla för inflation.

Jag har, herr Helén, en broschyr som ligger hemma på kansliet. Författare är en f. d. folkpartiledare. Han har lagt ut texten i den riktningen. Herr Hermansson berörde det i sitt inlägg. Jag vill bara korrigera herr Hermansson på en punkt. Det var inte tre utan fem procents arbetslöshet, som i denna vetenskapliga utläggning ansågs vara lämplig, om man skulle få en broms på en inflation, som i annat fall vore ofrånkomlig. Jag skall inte anklaga honom för det – vi har en fri debatt här i landet, och en vetenskapsman kan göra vilka utläggningar som helst. I rättvisans intresse skall också sägas att han ärligen sade ifrån att man bör ta vara på dem som är arbetslösa och som får så att säga offra sin sysselsättning för att man skall kunna hålla inflationen i schack. Jag tycker emellertid att herr Helén med hänsyn till den bakgrund som jag här berörde borde vara litet försiktigare när han svävar ut i den filosofin.

Herr Helén avslutade sitt inlägg med att apostrofera nio punkter. Så har det alltid varit; alla folkpartiledare har slutat sina inlägg i ekonomiska debatter med ett visst antal punkter. Antalet har varierat mellan sju och nio, men där ungefär ligger uppteckningen.

Herr Helén sade i en klatschig formulering att närheten till marknaden är viktigare än närheten till kanslihuset. Herr Bohman har i andra sammanhang – det är möjligt att tungan slant på honom här i dag också – fört in begreppet mygling och myglingsekonomi. – Ruskade herr Bohman på huvudet, är det så mycket bättre, men vi är vana vid att höra det uttrycket från herr Bohman, så vi skulle inte ha varit överraskade om det varit med även den här gången.

Jag tror att vi har kommit in i ett läge där ett företag inte längre är sig selv nok i den utsträckning som herrarna föreställer sig. Det kommer alltid att finnas behov av att söka anknytning till samhällets administration i bekymmersamma lägen, därför att hela tidsutvecklingen talar för detta. Förr i världen kunde man konkurrera med priser och kvaliteter. Det är svårare i dag; nu får man konkurrera med många andra metoder. Kredit är en av de metoderna, och konkurrensen förs i ett samarbete mellan företag och statsadministration runt om i världen. När en stor industri, som sysselsätter tusentals människor, konstaterar att den inte kan fortsätta driften längre, kan man ju inte inrikta sig på den hjärtlöshetens verklighet som säger att staten inte skall ha någonting med detta att göra. Helst skall staten naturligtvis ha så mycket med det att göra, att staten inte behöver rycka in som hjälpgumma utan har möjlighet att i ett tidigare skede vara med och orientera sig om vad som händer.

Ingvar Svanberg har talat före mig, och jag utgår ifrån att han har presenterat de här näringspolitiska idéerna. På den punkten behöver jag

inte upprepa vad han sade – han har säkerligen fört argumentationen med all den brio och sakkunskap som är erforderlig.

Men tro inte att det kommer tillbaka någon sorts vattentäta skott mellan näringsliv och stat och samhälle. Antingen vi har en socialdemokratisk regering eller en borgerlig regering kommer man att få leva med ett sådant samarbete, och det är bara dumheter att kalla det för myglingsekonomi. Jag tycker herr Bohman borde hålla sig litet för god för att föra vidare en sådan beskyllning.

Det härskar missmod och oro bland företagare och bland vanliga människor, säger herr Bohman, och åberopar den moderna författargenerationen: "Människovintern är här." Han talade vidare om "den stämning som har värkt fram under de senaste åren", och så fick vi en provkarta på allt vad vi har drabbats av: felaktig uppfostran, folkkyrkan och Konungariket Sverige skakar, familj och äktenskap är inte längre vad de har varit. Människan behöver en fast grund att stå på – det var väl slutsatsen av herr Bohmans predikan.

Ja, herr Bohman. Det kanske kan vara litet av en moderats nostalgi i det där. Men låt oss stanna vid det. Vi kommer ju aldrig tillbaka till den gamla tiden. Vi får väl acceptera den tidsutveckling som är på gott och på ont. Jag erkänner gärna att den bättre teoretiska och allmänna bildning som vi ger ungdomarna i dag gör livet mera komplicerat än vad det var tidigare när folk var helt upptagna av att få matbiten för dagen och av att inte frysa sönder under vintrarna i dåliga kåkar. Då fanns det inget intresse, ingen ork och ingen möjlighet att intressera sig för några samhällsproblem. Nu har vi kommit in i den utvecklingen och får acceptera den på gott och ont.

Herr Bohman riktade sig mot massmedia, emot en publicitet som han i vissa avseenden ansåg gick på sned. Jag kan väl hålla med honom om att vi allesammans ibland retar oss över TV-program och publicitet som vi anser har gått på sned. Men då får vi väl ingripa mot just de programmen och mot just den publiciteten och inte ifrågasätta något annat, större och vidare ingrepp i försök att vrida klockan tillbaka. Herr Bohman får väl hjälpa till med att försöka fostra dem som i publicistisk och massmediaframträdande trampar över gränsen. Jag har efter fattig förmåga försökt det och jag kommer att fortsätta med att försöka. Om vi allesammans är energiska på den punkten, är det väl klart att just snedsprången kan rättas till. Men det är ju en detalj. Det viktiga är att vi skall ha en fri och öppen debatt och att vi får räkna med att det växer upp en generation som har andra värderingar och vill tala om dessa värderingar på ett annat sätt än vad som förr var vanligt.

När herr Bohman talar om konjunkturen, säger han relativt generöst: Det är ju inte farligt att satsa hårt nu. Det finns ju så många sätt att dämpa konjunkturen om det behövs. Ja, det finns väl egentligen bara två vägar att dämpa en konjunktur som har gått ur spår. Den ena är att gå till det här huset och föreslå en skattechöjning som torkar upp den köpkraft som är för stor. Herr Bohman kommer nog inte att höra till de entusiaster som tar emot en proposition i den utformningen. Den andra metoden är att riksbanken tar på sig de hårda handskarna och agerar ungefär efter de metoder och med de medel som riksbanken har att agera

efter; det väcker inte heller någon entusiasm.

Jag har väl med mitt enkla förstånd kommit fram till att det alltid är svårt att göra korrigeringsarna om man har kommit på sned. Därför får man alltid i den ekonomiska politiken försöka göra sådana anpassningar att i varje fall de svåra korrigeringsarna helst kan undvikas.

Allra sist, herr talman, vill jag vända mig till herr Hermansson. Regeringen går för långt, säger herr Hermansson, i tillmötesgående mot företagen. Ja, nu är ju de medgivanden som gjorts tidsbegränsade. Motiveringen är helt enkelt den att vi vill ha i gång en drive på investeringssidan och på maskinbeställningssidan. Däremot är regeringens annonsering om ett handtag till forskning och utveckling av mera permanent karaktär. Vi lever i samhället sådant detta ser ut och sedan kan herr Hermansson hålla sig med sin ideologi och sin filosofi, men vill man ha ett resultat sysselsättningsmässigt, så får man utgå ifrån samhället såsom det ser ut i dag.

Lindringarna på avskrivningssidan kan ha en betydelse. Jag tror att herr Hermansson sade att vi inte skall övervärdera dem. Det är möjligt att han har lite rätt i detta, men de är ändå så pass lockande att vi har utgått ifrån att de skall ge ett visst resultat. Vi har ju tidigare under en socialdemokratisk regi och under en finansminister som betraktades som några streck mera radikal än den nuvarande haft fullt fria avskrivningar och ansett att de också hade sin motivering och var befogade.

Herr talman! Detta var ungefär vad jag ville säga. Herr talmannen var vänlig och avdelade 45 minuter till mig. Jag har saboterat tiden litet grand. Jag lovar att inte återkomma inom de närmaste dagarna.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! "Vi kommer aldrig tillbaka till den gamla tiden", sade finansministern. Nej, men till tiden 26 år tillbaka anser sig herr Sträng ha behov av att gå och – jag vet inte för vilken gång i ordningen – rabbla upp ett förvanskat citat av Bertil Ohlin. Jag har med mina sex minuter inte tid att för femtioelfte gången lägga till rätta vad herr Sträng här sagt men när man hör herr Sträng dra detta, undrar man om inte finansministern börjar gå litet i barndom.

Vad det nu gäller är situationen 1971–1972. Den bild som oppositionen ger sägs vara för mörk. Ja, ändå skulle inte pengarna räcka till att stimulera bort arbetslöshet – det hela går alltså inte ihop. Finansministern underlåter helt att redovisa vad vi förlorar genom utebliven tillväxt. Om vi bara hade nått upp till genomsnittet för OECD-länderna under dessa år, skulle vi, som jag tidigare i dag visade, haft ytterligare 13 miljarder kronor att röra oss med i folkhushållet, varav stat och kommuner skulle haft över 6 miljarder. Nu är alltså situationen den att vi på 24 månader har tappat mer än ett helt års tillväxt. För t. ex. kommuner och landsting betyder detta att de förlorar över en miljard kronor. Det är ett förlorat år för dem, och det är ett förlorat år också för många arbetslösa och för många företag.

Vi har under de senaste åren hört finansministern stå i sin bänk och berätta hur bra det står till, hur förutseende regeringen har varit och hur kraftfullt den har agerat. Men det har inte stämt sedan, det har inte gått

som finansministern har lovat. När han nu i dag dämpar denna ton av förträfflighet litet grand, är han så rörande angelägen om att påstå att vi skulle haft samma bedömning som han. Våren 1971 sades det att konjunkturuppgången skulle komma i slutet av år 1971. Detta trodde vi aldrig, och det blev inte heller så. Det blev en kraftigt ökad arbetslöshet och fortsatt lågkonjunktur. Hösten 1971 sade finansministern nej till oppositionens förslag om att få fart på en stagnerande ekonomi och öka sysselsättningen. Då stod konjunkturuppgången runt hörnet, sade man. Nu, ett år senare, har det inte gått mer uppåt än att regeringen måste föreslå stimulansåtgärder av samma storleksordning som vi då gjorde.

Den 30 maj i år skulle vi ha haft samma mening som regeringen. I den reservation som kammaren hade till behandling den dagen stod att den reviderade finansplanens konjunkturbedömning var alltför optimistisk beträffande den närmaste framtiden. Vi hade alltså inte samma syn heller denna dag.

Det är nu fråga om vad som skall hända. "Fördubblingen av löneskatten kan betraktas som en försiktig broms mot överslag i ekonomin" sade finansministern i maj i år. De flesta är väl nu på det klara med hur tokigt det är att fördubbla skatten på arbete mitt i vintern. Skulle detta verka redan nu, frågar finansministern. Ja, industrin planerar ju faktiskt litet mera energiskt och långsiktigt än finansministern. Löneskatten slår därför redan i förväg. Den sprider faktiskt sina verkningar i näringslivet redan nu. Visst finns det många företag som är likvida och som klarar sina kalkyler bra för 1973. Men finansministern glömmar ju de företag som har små marginaler och som faktiskt stupar även på grund av en sådan här belastning.

Det kommer vidare nya spådomar. Finansministern åberopar konjunkturinstitutets höstrapport och säger att det kan bli en kraftig uppgång 1973. Ja, det kanske det kan bli i industriproduktionen. Men konjunkturinstitutet räknar sannerligen inte med någon uppgång i sysselsättningen utan säger att någon avgörande förändring av arbetsmarknadsläget är i genomsnitt ej att förvänta 1973. Totalt sett torde arbetsmarknadsläget 1973 inte undergå några större förändringar. Till det som konjunkturinstitutet påpekar kommer ju att kommunernas neddragning slår igenom först nästa år. Så förhåller det sig med enigheten i bedömningen just nu.

Vad har ni då att komma med, frågar finansministern. Ni har tydligen ingenting annat att komma med än att försöka riva upp beslutet om löneskatten, säger finansministern. Jag kan upprepa några av mina exempel från i förmiddags. Det var kravet på ett inflationsskydd, så att inte skattesystemet smyghöjer skatten. Det var kravet på ändrade regler för bostadsbidrag och enhetliga daghemstaxor, så att marginaleffekterna inte skall bli outhärdliga för barnfamiljer i vanliga inkomstlägen. Beträffande möjligheten att stimulera industrin ställer vi samma krav i dag som tidigare, att investeringsavdraget inte bara skall gälla maskiner och utrustning utan också byggnader. Ni röstade ned det kravet i våras och har först nu accepterat det. Det är väl en frontförändring i verklighetssinnets intresse.

Till sist vill jag ställa en konkret fråga till finansministern. Statsministern åberopade tidigare i dag uttalanden som han hade gjort i våras,

och skatteutskottet yttrade sig också så, att om det visade sig nödvändigt skulle man minska verkningarna av den höjda arbetsgivaravgiften – för företag och organisationer. Vad tänker regeringen göra för de ideella organisationerna och trossamfunden för att ersätta dem för de miljoner som de skall punga ut med i fördubblad löneskatt fr. o. m. den 1 januari 1973? De kan ju inte höja priserna på några varor. Om nu företagen får den här kompensationen, skall då inte också vi få någon ersättning, måste de fråga sig.

Under detta anförande övertog fru andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Finansminister Sträng började med att tala om de undersökningar som gjordes i våras och underlåter att redovisa konjunkturbedömningar som sträcker sig över någon längre tid. Det har herr Helén redan kommenterat.

I utgångsläget inför det budgetår som började den 1 juli i år sade vi att det inte var att rekommendera en större upplåning än den som regeringen föreslog. Beträffande konjunkturbedömningen påtalade vi det som herr Helén nu har åberopat. I samma reservation på s. 29 sade vi också att "mycket tyder därför på att ökningen i efterfrågan på arbetskraft inte heller under resten av året eller under nästa vinter blir tillfredsställande". Det var denna vår bedömning som gjorde att vi ansåg det helt felaktigt att då besluta om att införa den pålaga som löneskatten innebär, att besluta om att den skulle träda i kraft mitt i denna vinter, som vi redan då sade skulle komma att bli besvärande ur sysselsättningssynpunkt.

Nu säger finansminister Sträng: Tror oppositionen verkligen att löneskattens fördubbling kommer att knäcka företagen? Får jag ställa en motfråga: Är det vad som skall ske innan finansministern inser olägenheten av att införa en fördubblad löneskatt? Statsministern sade ändå tämligen öppet, att just därför att Ni införde löneskatten måste företagen kompenseras med sådana här åtgärder nu. Av det uttalandet har man rätt att dra slutsatsen, att om den fördubblade löneskatten inte hade införts så hade man sparat mycket pengar, de pengar som nu behövs för att kompensera företagen.

Finansministern säger att de små företagen har så få anställda att den fördubblade löneskatten inte kan ha någon större betydelse för dem. Får jag påminna om vad jag sade tidigare i dag, att de små och medelstora företagen sysselsätter mer än hälften av de anställda inom industrin. Andelen är dessutom ännu högre inom servicesektorerna.

Finansministern börjar sedan att räkna och säger, att löneskattehöjningen uppgår till 6 000 kronor för företaget i hans exempel men att hälften härav går bort, eftersom löneskatten är avdragsgill. Han kommer då fram till att effekten blir futtiga 25 kronor i månaden per anställd. Men det intressanta, tycker jag, är att finansministern när han ser detta problem ur företagarens synpunkt håller fram nettot. Han räknar alltså med att företagen redovisar vinst och kan utnyttja löneskattehöjningen som ett avdrag, varför det blir fråga om små belopp. Men när

finansministern kommer hit och talar om bortfallet av statsinkomster tar finansministern ingen hänsyn till att löneskattehöjningen är avdragsgill för företagen.

Vi brukar följa den tumregeln att 1 procent motsvarar 1 miljard kronor för ett helt budgetår. 2 procent skulle på ett helt budgetår ge 2 miljarder. Men därifrån skall vi räkna bort de pengar som bara går runt, eftersom det i de 2 miljarderna ligger en löneskattehöjning för de statligt anställda. Därifrån skall vi för att få samma beräkningsgrund som den som finansministern nyss använde, när han försökte negligera problemet ur företagarnas synpunkt, räkna bort den kompensation som kommuner och landsting måste ha och ytterligare det som finansministern inte får in i inkomstskatt. Får jag fråga: Varför använder inte finansministern samma sätt att räkna både när han betraktar frågan ur företagets synpunkt och när han betraktar den ur statsbudgetens synpunkt?

Vidare återkommer finansministern till den tanken att man lånar till en skattesänkning. Hur pass öronmärkta pengar håller sig finansministern egentligen med? Jag säger ju att vi från början utgick från att vi inte ville försvaga budgeten ytterligare. Vi ville inte vara med om att lägga denna börda på företagsamheten, eftersom vi insåg att det skulle få följdverkningar. Vi biträdde inte detta förslag utan röstade emot det.

Finansministern har varit tvungen att låna för att klara sysselsättningen. Finansministern har själv i sin proposition anmält att han måste låna mera än vad han i går begärde. Ja, herr finansminister, det är samma sak om regeringen lånar eller om oppositionen gör det. Om den ena parten lånar till skattelättnad, måste rimligtvis samma resonemang också gälla den andra parten. Hela denna diskussion är meningslös.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Fru talman! Får jag först komplimentera finansministern för den trevliga ton som finansministern har infört i debatten och det övertygande sätt på vilket finansministern som vanligt argumenterar i sådana här frågor. Jag hoppas att finansministern inte förlorar något anseende inom regeringskretsen för att jag berömmar honom just nu. Men finansministern argumenterar trots allt från sina egna utgångspunkter, och det finns därför i allra högsta grad anledning att fullfölja denna debatt – jag hoppas det blir i samma tonläge.

När oppositionspartierna förra hösten lade fram sina expansiva, generellt verkande förslag om en tillfällig sänkning av mervärdesskatten och ett borttagande av arbetsgivaravgiften var syftet att åstadkomma en effektiv stimulans effekt på ekonomin för att påverka investeringarna, lönsamheten och konsumtionen. När finansministern mot detta ställer upp de mer eller mindre selektiva åtgärderna – de riktade åtgärderna – bortser finansministern från att sådana åtgärder inte får en generell stimulans effekt. De kan påverka vissa företag – företag som går med vinst, företag som är etablerade, företag som har det bra -- att göra vissa insatser. Det är klart att det också kan åstadkommas sysselsättnings effekt med miljöinvesteringar och när kommunerna investerar, men man får inte den snabba uppdragning av hela samhällsekonomin som man får med generella åtgärder, och det trodde jag att finansminister Gunnar Sträng i

dag skulle ha kunnat medge.

Det har gjorts gällande att vi varit fruktansvärt inkonsekventa. Det talades för en stund sedan om oppositionens stimulanspaket, som "föddes i november och dog i januari". Det var ju inte precis på det sättet att det självdog i januari, utan det slogs ihjäl av riksdagsmajoriteten – kommunisterna och socialdemokraterna – redan i december.

Nå, varför väckte då inte oppositionspartierna ett nytt förslag av samma innebörd? Det är ju rätt tröstlöst att med en månads uppehåll väcka precis samma förslag. Vi var dessutom klart medvetna om att skulle vi ha väckt precis samma förslag i januari månad, så skulle de förslagen inte ha behandlats här i riksdagen förrän någon gång mot slutet av våren, då läget kanske var betydligt mera svåröverskådligt. Vi hade regeringens förslag genomförda. Det var i det läget bättre att se hur utvecklingen förlöpte under våren.

Jag medger – och det har ju också Thorbjörn Fälldin gjort – att vi hade en något mera positiv konjunkturbedömning i maj månad. Men vi ändrade inte vår grundsyn, att det gällde att på olika sätt angripa arbetslöshetens allvarliga problem. Och det kom någonting till i maj, som finansministern glömde att tala om, när han drog paralleller, nämligen det förslag till löneskatt som vi på oppositionssidan gick bestämt emot. Det förändrade ju hela situationen. Dessutom vill jag påminna finansministern om vad vi krävde i maj månad, vilket visar att vår konjunkturbedömning tydligen skilde sig bra mycket mera från regeringens än vad finansministern gjorde gällande.

Vi krävde att regeringen skulle hålla en hög beredskap och föreslå riksdagen åtgärder ägnade att öka sysselsättningen. Vi begärde förslag från regeringens sida ägnade att öka företagens lönsamhet – det är samma sak som vi har krävt senare – för att få i gång ökade investeringar. Vi begärde besparingsutredning och stimulans av det personliga sparandet, och vi begärde på det näringspolitiska planet åtgärder för att underlätta de enskilda företagens verksamhet och planering. Allt detta – och jag har nu ändå bara tagit några av förslagen – föreslogs i detta samma syfte, att öka intresset hos företagen för att investera och att anställa folk.

Finansministern bagatelliserar löneskatten och säger att den inte har trätt i kraft än. Man får i alla fall inte bortse ifrån att i det psykologiska klimat där vi befinner oss och när det gäller att dra i gång hjulen och göra investeringar spelar det precis lika stor roll att få ett beslut i maj om en löneskatt från januari som att löneskatten redan har kommit i tillämpning. Företagen gör ju sina lönsamhetsbedömningar på lång sikt – det går inte att genomföra en investering så fort – och då måste de ta hänsyn till de beslut som riksdagen har fattat. Det hoppas jag att finansministern är beredd att i varje fall nu medge. Skall man citera Industriförbundets "mera vetenskapligt upplagda höstrapport", tror jag finansministern sade, så kan man ju ta med det avsnitt där det varnades just för löneskattens konsekvenser.

Industriförbundet hade en konferens för en tid sedan, där företrädare för ett stort antal företag berättade om sina bekymmer. Jag tror att finansministern kallade de förslag som föddes på den konferensen för

barnsligheter eller någonting sådant. Men det är rätt intressant att ta del av de brev som ett stort antal företagare, vilka inte kunde komma på konferensen, hade skrivit till Industriförbundets kansli. De breven finns nu tillgängliga, de är utgivna av trycket. Ett genomgående drag i alla dessa brev är den stora oron för löneskattens konsekvenser. I flertalet av dem talas också om att företagen på grund av beslutet om löneskatten ser sig tvingade att inskränka arbetskraftens storlek, att de inte kan nyanställa på det sätt som de skulle vilja göra och att de också måste dröja med sina investeringar.

Ja, fru talman, sex minuter är kort tid.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Fru talman! För ett och ett halvt år sedan sade sig regeringen ha en hel arsenal av instrument för att klara sysselsättningen om det behövs. Herr Sträng kommer säkert ihåg uttalandet. Nu säger han att alla har felbedömt konjunkturutvecklingen, och han hänvisar till debatten här den 30 maj. Det är uteslutande för fullständighetens skull som jag nämner att jag också då, liksom nu, hade en realistisk syn och framhöll att regeringen liksom de borgerliga partierna underskattade den ekonomiska krisens allvar och djup och att vi måste räkna med en stigande arbetslöshet.

Den nya propositionen om konjunkturstimulerande åtgärder innebär tyvärr ingen mer realistisk analys av krisläget och arbetslösheten än tidigare. Finansministern väntar hela tiden konjunkturförbättringen runt hörnet, precis som han gjort de båda senaste åren. Arbetslösheten söker han framställa huvudsakligen som en följd av det ökade utbudet av arbetskraft. Sysselsättningen har ökat, sägs det, men inte tillräckligt mycket för att ge arbete åt alla de kvinnor, män och ungdomar som plötsligt sökt sig ut på arbetsmarknaden. Problemet framställs som om det bara handlade om att regeringens åtgärder inte räckt till, därför att särskilt de gifta kvinnorna nu söker sig jobb ute i förvärvslivet. Sanningen är ju en annan.

Finansministern sade här att han gör alla reservationer mot arbetskraftsundersökningarnas siffror, men det hade varit bra om han då hade gjort det också i propositionen, gentemot de siffror han där sliter på. Det stämmer nämligen inte att sysselsättningen ökat t. ex. vid en jämförelse mellan tredje kvartalet 1970 och tredje kvartalet 1972. Det handlar väsentligen om en ökning av deltidsarbetande, medan antalet heltidsarbetande minskat. Och de flesta som har deltidsarbete har det av arbetsmarknadspolitiska skäl – därför att det inte finns heltidsarbete att få. Tar man dessutom hänsyn till dem som har AMS-arbete blir siffrorna för den sysselsättning det privata näringslivet orkar med mycket nedslående.

Det har som bekant skett en stark utslagning av äldre och handikappade ur det vanliga produktionslivet under 1960-talet. Det har bildats en arbetslöshetsarmé av kroniskt arbetslösa. Antalet sökande till arbetsvård och olika former av skyddad sysselsättning har starkt tillväxt. De olika grupperna av handikappade har en mycket svår situation, och vad som för närvarande görs för dessa grupper är helt otillfredsställande. Vi kan

inte acceptera att stora grupper av människor, de av olika orsaker utslagna, för alltid ställs i en diskriminerad situation. Vi har ställt krav, och jag upprepar det här, på en lagstiftning som förhindrar utslagningen på arbetsmarknaden, dvs. ger alla anställda anställningsrätt och anställningstrygghet. Vidare måste rätten till arbete säkras för alla, även för grupperna av handikappade osv. Dessa grupper skall ha samma rättigheter som andra.

Det finns också andra former av långsiktig kronisk arbetslöshet i samhället. De många gifta kvinnorna som vill komma ut i förvärsarbete men inte lyckas med detta; de som bor i avfolknings- och glesbygder, där sysselsättningstillfällena tryter, osv. Även om det blir en uppgång i industrikonjunkturen nästa år löser denna inte på långt när arbetslöshetsproblemet. Vi har svårigheterna med den kroniska arbetslösheten, som jag har berört. Vidare rationaliserar företagen, driver upp hetsen och minskar den arbetsstyrka de behöver. Ökad produktion betyder därför inte ökad sysselsättning.

De skattesubventioner och de gåvor som regeringen nu vill ge företagen betyder inte några garantier för ökad sysselsättning, men vi vet att de är bidrag till ännu större klyftor när det gäller fördelningen av inkomster och förmögenheter. Staten tar ut skatter på löntagarnas mat och ger pengar till storbolagen. Staten tar av löntagarnas pengar, som skulle in i AP-fonderna, och låter bolagen nyttja dem. Det kan inte vara en riktig politik.

Vad kan man då göra? Vårt parti har pekat på tre konkreta åtgärder: räntesänkning, ökad satsning på allmännyttiga arbeten, anläggning av statsägda industrier med avgörande inflytande för löntagarna och finansierade med medel ur AP-fonderna. Nyanläggningar och investeringar är det dåligt med inom industrin. Sparandet finns till stor del i AP-fonderna. Måste inte också finansministern erkänna, att dessa två ekonomiska fakta måste sättas ihop?

Slutsatsen borde bara kunna bli den rekommendation som jag har givit om nyanläggning av industrier med medel ur AP-fonderna för att långsiktigt lösa de stora sysselsättningsproblem som finns i detta land.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Finansministern gjorde en mycket intressant deklARATION när han närmast skapade en doktrin av skillnaden mellan generella och selektiva åtgärder. Selektiva åtgärder kan man planera, sade herr Sträng – underförstått att generella åtgärder kan man inte planera. Detta var verkligen intressant. Generella åtgärder är alltså felaktiga därför att herr Sträng inte kan dirigera tillräckligt mycket i det sammanhanget. Men planering måste ju alltid innebära att man vidtar både generella och selektiva åtgärder; det är endast i undantagssituationer som man inte behöver tillgripa båda slagen. Vid planering skall man alltså väga ihop olika åtgärder.

Det intressanta är nu att en hel del av kritiken mot vårt förslag att inte höja löneskatten riktar in sig på att det är en generell åtgärd. Men herr Sträng föreslår att ATP-avgiften inte skall höjas. Det är en generell åtgärd. Det finns alltså inte någon sådan skillnad mellan våra förslag som herr

Sträng vill göra gällande. Hela den debatt som Ni har fört om att det är fel att vidta generella åtgärder har lidit skeppsbrott.

Från folkpartiets sida förordar vi verkligen en ekonomisk planering. Om herr Sträng hade hört på mitt anförande i eftermiddag skulle han ha märkt att det var ett enda krav på en bättre ekonomisk planering. En regering måste t. ex. bekväma sig till att inför riksdagen presentera femårsplaner beträffande den ekonomiska framtidsutvecklingen. Men herr Sträng tror att planering måste innebära dirigering, och det är det galna i herr Strängs resonemang. Man planerar för ekonomins ramar för att undvika detaljdirigering. Man planerar på lång sikt för att slippa att i all hast improvisera drastiska och onödigt hårda åtgärder. Det är planeringens finess. Men här går alltså en verklig skiljelinje mellan herr Strängs socialism och den politik som folkpartiet företräder.

Sedan har herr Sträng talat om finanspolitik. Herr Strängs rörliga finanspolitik består i att skatten rör sig uppåt. Vi vill ha en som kan röra sig även nedåt. Det var därför vi förra hösten föreslog att momsens skulle sänkas. Sänkningen skulle gälla tills konjunkturen vände upp igen, och då skulle momsens återgå till sin gamla nivå. Men herr Sträng vägrade, och nu har han slagit huvudet i skattetaket.

Herr Sträng lånar 6 miljarder detta budgetår. Det innefattar hans skattelättnad för industrin och också en del av den allmänna skattesänkningen. Med herr Strängs terminologi skulle man nu kunna säga att herr Sträng vill betala skattesänkningen med straffskatt på arbete i en tid då man bör skapa nya jobb. Man kan alltså med herr Strängs terminologi säga att han finansierar en del av sin skattesänkning med arbetslöshet. Det är herr Strängs doktrin.

Herr ANTONSSON (c) kort genmäle:

Fru talman! Det var ju en mycket gemytlig och ganska dämpad finansminister som agerade här i kväll, och personligen är jag glad över detta – jag skall inte göra någonting för att höja debatttemperaturen. Jag är glad över det därför att jag kan försäkra finansministern att många inom mitt parti och många inom socialdemokratin inte riktigt har känt igen herr Sträng i sommar, när herr Sträng tydligen har haft som något slags specialuppdrag att attackera centerpartiet. Jag tror inte heller att herr Sträng har känt sig särskilt väl hemma i den rollen. Därför är vi nu glada att kunna känna igen vår gemytliga finansminister.

Jag vill på de här korta minuterna ändå ta upp några problem som jag tycker är allvarliga och som jag gärna vill höra finansministerns synpunkter på.

Tvivalsutan har vi en stagnation i vår ekonomi som i sin tur har lett till en stagnation i vårt reformarbete både på det statliga och på det kommunala planet. Det är mycket bekymmersamt, vilket inte minst vi kommunal- och landstingspolitiker får känna av. Men dessutom, herr Sträng, har vi det som jag tycker är en unik situation: vi har samtidigt en hög arbetslöshet och en kraftig prisstegring. Jag skulle gärna vilja att herr Sträng förklarade litet av orsakssammanhanget; jag skall lyssna.

Sedan frågar herr Sträng: "Kommer den fördubblade arbetsgivaravgiften att knäcka företagen?" Herr Fälldin har varit inne på detta. Det är

möjligt att den inte knäcker företagen. Man går till gränsen av vad man tål i några fall, och jag tror att några kommer att knäckas. Men det allvarliga, herr finansminister, är ju att de investeringar man nu gör inom företagsamheten såvitt jag kan bedöma är vad jag vill kalla överlevande-investeringar för att friställa arbetskraft genom rationalisering. Det är inte investeringar som skapar nya jobb, men det är ju sådana vi behöver i det här läget. Dessutom drabbar denna löneskatt – eller vad man vill kalla den – just de arbetskraftsintensiva företagen och de mindre och medelstora, som dock svarar för ungefär 50 procent av sysselsättningen här i landet.

På tal om att låna skulle jag vilja säga att enligt min uppfattning är det bättre att underbalansera budgeten, är det bättre att låna för att få i gång den ekonomiska aktiviteten än att ha både de mänskliga tragedier och de stora kostnader som det innebär att ha människor gående arbetslösa. Och vi vet att vi får det även denna vinter.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Fru talman! Också jag kände mig intresserad av herr Strängs fråga om vi verkligen trodde här i kammaren att den ökade löneskatten skulle knäcka företag. Mitt svar är ungefär detsamma som det jag hörde herr Antonsson komma med, nämligen att den sannolikt kommer att knäcka en del företag. Tror verkligen inte herr Sträng själv att det finns företag som kommer att knäcka ihop på grund av denna ökade belastning?

Dessutom kommer den här löneskatten att knäcka en del företagsplaner på att nyanställa. Den verkan har säkert redan gjort sig gällande, och det är nog en anledning till att sysselsättningsutvecklingen har varit ogynnsammare än man skulle ha velat hoppas.

Herr Sträng har nog också svaret på frågan, att det är en del företag som skulle komma att knäckas av de här metoderna, och det är väl motivet till att han har en lista på olika bidrag som skall betalas till företag för att de skall hålla näsan över vattnet. Jag undrar om det verkligen kan vara en bra politik. Det är litet som det har blivit för de enskilda människorna, de nyfattiga som det talas om, som trots att de betalar väldigt höga skatter icke kan klara sin personliga ekonomi. Det går naturligtvis att med höga skatter knäcka folk och företag, och jag undrar om inte socialdemokratisk politik under de senare åren tyvärr har haft en del sådana verkningar.

Höjningen av löneskatten är också intressant när det gäller regionalpolitiken. Jag tror faktiskt, herr Sträng, att det vore en utmärkt åtgärd att slopa löneskatten helt och hållet som ett generellt medel för att ge uppmuntran till sysselsättning i de stödområden där man har bekymmer just med sysselsättningen.

Då säger herr Sträng: "Det här vore ju en generell åtgärd. Det kan jag inte vara med om. Den är inte planmässig." Men är det verkligen riktigt att de selektiva åtgärderna är så planmässiga? Jag tror att om man gör många försök med selektiva åtgärder, kommer man till slut att handla punktvis på grundval av ganska dålig information. Man gör planer, men planmässighet kan vara mycket dålig om det är dålig information som planerna bygger på. Vi kan nog se en hel del exempel på det. Jag tror att

punktinsatser, herr Sträng, ofta snedvrider konkurrensförutsättningarna, så att man stöder en och gör det svårare för en annan, och nettoresultatet kanske inte är så gynnsamt. Det är speciellt allvarligt med tanke på den mindre och medelstora företagsamhetens situation, och den är särskilt viktig om vi skall ha ett decentraliserat näringsliv i regionalpolitiken. Det blir svårt att klara småföretagens problem med alla byråkratiska punktinsatser. Man har, som jag sade tidigare, icke tid att prata med alla småföretagare, och därför lyfter man hellre på telefonluren för att ringa till storföretag. Det är en dålig utveckling, tror jag.

Herr finansministern STRÄNG:

Fru talman! Det här intressanta citatet – om att man rent vetenskapligt behöver en viss arbetslöshet för att bromsa inflationen – var det inte jag som förde in i debatten, det var herr Helén som gjorde inlägget.

(Herr HELEN: Nej!)

Jo, jag gjorde anteckningar efter herr Heléns första inlägg, där detta kom fram, och jag hade följaktigen anledning att göra den här påminnelsen. I övrigt har jag inget behov av det.

Sedan talar herr Helén om det förlorade året. Man kan ju diskutera detta litet närmare. Den internationella statistiken ger vid handen att vi är praktiskt taget den enda nationen i Europa där man kan hänvisa till att det har varit en investeringsökning för industrin under den internationella lågkonjunktur som alla nationer har genomlevat. Att man har haft en BNP-ökning i de europeiska nationerna beror på att man har haft en efterfrågan från den privata konsumtionens sida och att man har haft ett förhållandevis högt bostadsbyggande och en expansion av de offentliga investeringarna. Hos oss upplevde vi den situationen att det svenska folket dubblade sitt hushållssparande, och vi fick en alldeles oförutsedd minskning i den privata konsumtionen. Vi har haft ett bostadsbyggande som har legat så avgiort före alla andra europeiska nationers att vi har kommit upp till en viss mättnadsgräns för tillfället – jag tror att det kommer att ändra på sig. Denna mättnadsgräns har vi känt av, och när det gäller expansionen på den offentliga sektorn har i varje fall inte de borgerliga oppositionsledarna haft så särdeles mycket till övers för att skynda på den ytterligare här hemma i vårt land. I den borgerliga reservationen till utskottsbetänkandet nr 25 från i våras, som behandlar den ekonomiska politiken, finns det också en varning för den här expansionen på den offentliga sidan.

Det finns följaktligen förklaringsgrunder till diskrepansen i utvecklingen av BNP när det gäller Sverige och de andra europeiska länderna, och den internationella statistiken bör man alltså inte dra alltför snabba slutsatser av.

Sedan förs det fram i diskussionen här att den omständigheten att arbetsgivaravgiften nu höjs med 2 procent vid årsskiftet redan har påverkat företagen i deras planering. Det är möjligt att det har gjort det, inte på sakliga grunder utan snarare på grund av den överdimensionerade debatt som har förts om arbetsgivaravgiften. De här 2 procenten för industrin 1973 är väl ungefär hälften av den löneglidning som industrin

kommer få registrera under 1973, även om man registrerar den i efterhand. Jag är inte alldeles säker på att industrin har planerat för den löneglidningen. Förmodligen har den inte gjort det, lika litet som man planerar för t. ex. en reguljär lönehöjning vid varje avtalsrörelse. Man vet över huvud taget inte vad den kommer att innebära. Man planerar efter hur orderböckerna ser ut, hur orderingången är och hur prisutvecklingen är för de varor man har att sälja. I mitt första litet långa inlägg var jag angelägen om att understycka den positiva orderingången under fjärde kvartalet. Jag gav några exempel på den internationella prisutvecklingen, som vi har dragit nytta av för vår exportproduktion och naturligtvis känt av vid vår import. Den är en av förklaringarna till att vi även under en lågkonjunktur, så länge vi är en nation som har en så rik handel med omvärlden, får känna på prisgenomslag i den egna prisutvecklingen, även om vi har en del arbetslösa.

Det där med planeringen i förväg tror jag mig ha förklarat med detta. Och sedan vill jag till herr Helén säga att den frontförändring som herr Helén gjorde gällande att regeringspartiet hade företagit – något som jag bemötte – gällde inte den här speciella selektiva detaljen, att industrin skall få ett investeringsavdrag på sina byggnadsinvesteringar, utan herr Helén ville väl göra gällande, när han kommenterade statsministerns interpellationssvar, att det var en frontförändring i fråga om själva huvudlinjen i politiken. Det var detta jag bemötte i mitt första inlägg.

Herr Helén ställde en direkt fråga: Vad tänker regeringen göra för att kompensera de ideella organisationerna med hänsyn till arbetsgivaravgiftens verkningar? Det får herr Helén svar på – vad regeringen tänker och vad det blir, om det blir någonting – en tio dagar fram i januari, när statsverkspropositionen i vanlig ordning läggs fram.

Så någon kommentar även till herr Fälldin.

Herr Fälldin ställde litet retoriskt frågan: Skall företagen knäckas? Jag tog upp den frågan helt enkelt därför att den alldeles orimligt överdimensionerade debatten har kunnat ge läsaren intrycket att arbetsgivaravgiften skall knäcka företagen. Jag försökte förklara att så är naturligtvis inte fallet. Varje sådan procent spelar precis lika stor roll som varje löneökningprocent, och vad man har att förvänta nästa år är lönehöjningar och löneglidningar. Löneglidningen kan bli mindre, om det är en dämpad konjunktur – den blir erfarenhetsmässigt så mycket större, om det är en uppåtgående konjunktur. Jag skulle tro att löneglidningen blir mera markerad 1973, men jag tror inte att det kommer att knäcka några företag.

Sedan är det ju hela frågan om arbetsgivaravgiften som jag gång på gång återkom till: Hur skall den här skattesänkningen finansieras? Vi vill genomföra skattesänkningen. Vi ställde ut det löftet till svenska folket. Ni vill från talarstolarna vara med och sänka skatten, men när ni ställdes inför frågan, då sade ni nej så sent som i våras. Nu har ni börjat orientera er mot att vara med på skattesänkningen, men ni anser att den skall betalas med en ökad upplåning på drygt 2 miljarder – kanske upp mot 2,4 miljarder. Jag vänder mig mot detta därför att det är ett permanent inkomstbortfall för statskassan som är så pass stort att vi inte orkar med detta ovanpå de utgifter som vi behöver göra för att på ett anständigt sätt

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

klara upp sysselsättningsproblemet.

Jag redovisade i mitt första inlägg för herr Fälldin och andra, som jag tyckte behövde den informationen, vad en sådan här upplåning i banksystemet kommer att leda till. Och jag är frestad att fråga: Står herr Fälldin fast vid, även efter den lilla lektionen, att det är lämpligt att finansiera en permanent utgift genom att just nu ovanpå de utgifter, som vi måste ta för sysselsättningspolitiken, ytterligare i banksystemet låna drygt 2 miljarder, med den likviditetsuppladdning i detta konjunkturperspektiv som det innebär?

Herr Fälldin kan svara på den frågan och säga: Jag tror att det är riktig penningpolitik. Och all right, han får stå för det. Han kommer inte att få några sakkunniga med på den ståndpunkten – det kan jag försäkra honom. Är det däremot så att han säger att detta är en galen penningpolitik, så kommer han över på min linje. Då måste han finansiera skattesänkningen med den metod som vi har föreslagit eller också får han ta konsekvensen, som han gjorde i våras, och säga: Det skall inte vara någon skattesänkning. Då är linjerna klarare i debatten.

Sedan tog herr Bohman upp frågan om selektiv eller generell stimulans. Men som jag sade i mitt huvudanförande är gränslinjerna inte så klara och uppenbara; frågan är vilken huvudriktning man vill använda sig av. Och regeringen använder den selektiva politiken som sin huvudlinje, medan oppositionen däremot har valt den andra linjen. Jag kan förklara det så, att med regeringens linje får företagen ut sin stimulans om de gör sin investering, om de beställer sin maskin och om det blir arbete på verkstaden, om de utför byggnationen och det blir arbete på arbetsplatsen – alltså vi har garanti för att varje krona skapar sysselsättning. Men med oppositionens s. k. generella stimulans har man inga sådana garantier. Jag kan vara så tillmötesgående att jag säger att det är möjligt att en och annan maskin blir köpt eller ett och annat bygge igångsatt, men jag vet att det blir påfyllda bankkonton för företagare som redan är likvida. Och det är det slöseriet som jag anser vara en felaktig linje just nu.

Regeringen skall ha en beredskap. Det har vi sagt, och det står vi för. Och att den beredskapen kan aktiviseras visar händelserna under den gångna eftersommaren och hösten.

Fru talman! Det är två frågor av allvarlig art, som jag gick förbi i mitt första inlägg, och den ena av dem kom tillbaka i herr Bohmans andra inlägg, om jag minns rätt. Det var övertron på att konferenserna skulle ge så mycket. Stabiliseringskonferensen är ett av huvudinslagen i konjunkturpolitiken från folkpartiets sida. Ett framsteg vill jag där inregistrera. Herr Helén har nu kommit fram till att det ändå skulle finnas lite större möjligheter om oppositionens partipolitiker höll sig borta. Men inte ens med den intellektuella upprepningen – om jag så får säga – i en sådan stabiliseringskonferens tror jag att det skulle ge något resultat. Intresse-
motsättningarna är nämligen för markerade. Vi har många erfarenheter av det. Före den senaste avtalsrörelsen bad jag t. ex. alla de organisationer som är inblandade i förhandlingsarbetet att komma till en överläggning med planeringsrådet för att diskutera möjligheterna till ett gemensamt, överspännande utspel i förhandlingarna. Men av de kallade organisatio-

nera var det bara en som skickade sin förgrundsfigur, de andra vill jag minnas skickade någon av sina tjänstemän. Och det var ju en verifikation på hur man i de organisationerna bedömde möjligheterna att komma fram den vägen.

Jag har tidigare sagt, att går man objuden till, så går man otackad därifrån. Det saknas förutsättningar för att en sådan konferens skall ge någonting. Om vi slår oss ned vid bordet med representanter för Arbetsgivareföreningen, Industriförbundet, lantbrukarnas ekonomiska och fackliga organisationer, de fyra statstjänarorganisationerna, Landsorganisationen och tjänstemännens organisationer, så får vi en allmän diskussion där ingen har något behov av att släppa till sig. Allt förhandlingsarbete har givit åtminstone mig den erfarenheten att man under normala förhållanden inte släpper till sig innan man är tvingad att göra det – och det brukar ta en ganska lång och pinlig tid innan man kommit i det läget. Men det har funnits undantag, t. ex. när kriget bröt ut 1939. Då fick vi mobilisera allt vad vi hade för att försvara det här landets frihet, och då sjönk alla andra intressefrågor undan. Då gick det att träffa en överenskommelse om partiell kompensation för prisfördyring; jag satt själv med i Landsorganisationens ledning på den tiden och medverkade vid en sådan uppgörelse. Men det skall vara exceptionella förhållanden som skall möjliggöra det, och sådana föreligger inte i dag.

En besparingskonferens har ungefär samma möjlighet att ge utbyte som en stabiliseringskonferens, dvs. plus minus noll. Vi kommer att om två månader lägga en statsverksproposition på riksdagens bord. Den kommer att omfatta tiden 1 juli 1973–30 juni 1974. Vi skall försöka utarbeta den utifrån ett normalt konjunkturperspektiv och försöka se till att den präglas av den återhållsamhet som i ett sådant konjunkturperspektiv är av nöden. Men jag blir inte alls överraskad om vi på samma sätt som hittills får uppleva en rad överbud från oppositionens sida innan detta har genomförts i riksdagen. Framför allt är jag rädd för det nästa år, när vi har det allmänna politiska valet så direkt framför oss på ögats näthinna.

Jag vill allra sist säga ett par ord till herr Hermansson även om det väl inte var hans mening att uttala sig nedlåtande om AMS-arbetena. De är lika goda som andra arbeten, och vi har lagt oss vinn om att också göra dem produktiva i samma utsträckning som andra arbeten. Är det statskommunala beredskapsarbeten eller vägarbeten eller byggnadsarbeten i AMS:s regi går de efter marknadens regler, och jag vågar nog säga att det inte finns anledning att göra någon skillnad i värderingen och värdeomdömet om dessa arbeten kontra andra.

Det låter väldigt bra att säga: Varför nyanlägger man inte en rad nya industrier och ser till att staten genom sådana initiativ skapar produktion och arbete? Men det finns alltid en återhållande faktor. Jag tror inte att svenska folket accepterar att man nyanlägger en rad industrier med den enkla motiveringen att de skall ge folk arbete. Svenska folket kommer att göra anspråk på att dessa nya industrier i den marknadshushållning som vi har skall kunna producera en vara som kan marknadsföras och säljas med täckning för kostnaderna och helst också ge något rudiment av vinst, eftersom man alltid vill bygga ut industrierna. Om man ställer de kraven

är det svårare att finna objekt och att genomföra dessa i praktiken än det är att ställa sig upp och säga: Låt oss ta ATP-pengarna och bara sätta i gång det hela!

Vi har lärt oss åtskilligt på det här området, och jag tror inte jag säger för mycket om jag omvittnar svårigheten att på dessa premisser öppna nya industrier. Det utesluter självfallet inte en aktivitet på den statliga fronten, och merparten av den aktivitet som präglar norra delen av Sverige är ju en aktivitet inom de statsägda industrierna, det må vara järnverket, gruvorna eller skogsindustrierna. Men vi kan inte ta upp några nya gruvor med någon nämnvärd utsikt till framgång, möjligen med undantag för Stekenjokk så småningom, om det går att få folk dit, vilket vi hoppas. Men det har omvittnats att det i dag inte går att få folk till gruvorna i Grängesberg därför att människor och framför allt den yngre arbetskraften drar sig för jobb som har den här karaktären.

Vi kan inte bygga ut vår manufakturingsindustri på det skogliga området uppe i norra Sverige helt enkelt på grund av råvarans begränsning. Den utbyggnaden ligger i södra och mellersta Sverige. Där har inte staten nämnvärda mängder av råvaran, och den kooperativa bonderörelsen bygger där med friska krafter för att förädla den råvara som bönderna har. Man skulle länge kunna lägga ut texten om detta problem, men jag lovade ju att inte så mycket mera sabotera tidsberäkningarna.

Fru talman! Med detta anser jag mig ha besvarat de frågor som ställts. Vad partiledarnas sekundanter anfört har de fått svar på i mitt första inlägg och genom de svar till partiledarna som jag gett i mitt andra inlägg.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Jag fattar herr Strängs inledande ord så, att han nu inser att det var olämpligt att han attackerade Bertil Ohlin, som inte längre tillhör riksdagen, för ett 26 år gammalt lösryckt och vantolkat citat. Men herr Sträng hade faktiskt läst fel i sina papper — det stod säkerligen "Hermansson" i anteckningarna, för det var han som förde in detta i debatten.

I den viktigare sakfrågan vill jag konstatera att finansministern inte vill ge något löfte om att de ideella organisationerna och trossamfunden skall få kompensation för fördubblingen av löneskatten. Det är alltså inte säkert att de får det; det är verkligen ganska allvarligt, om vi skall tolka finansministern på det sättet.

När det gäller företagens påfyllda bankkonton är det naturligtvis ur samhällets synvinkel inte bra att man underlåter att göra effektiva framtidsinriktade nyinvesteringar utan håller på pengarna. Men herr Sträng har ju sig själv att skylla. Det är minnena av de järnhårda kreditrestriktionerna under den förra högkonjunkturen som gör att man anser sig behöva denna överlikviditet. Säg ut här i dag: Vi kommer inte att upprepa de misstagen! Då kanske en del av investeringarna kommer fram.

När det till sist gäller stabiliseringskonferensen bortser jag från elakheten att det skulle vara en intellektuell kapacitetshöjning om vi från oppositionen inte var med — den spelar ju ingen roll i sammanhanget.

Men det herr Sträng skildrade var ju ingen stabiliseringskonferens, utan det var en bjudning litet så där med armbågen och i vardagslag. Här skulle det vara fråga om att regeringen lämnar besked till arbetsmarknadens organisationer att man tänker anstränga sig för att undvika en penningvärdeförsämring under en kommande avtalsperiod och därmed göra det möjligt för löntagargrupporganisationerna att avstå från att begära kompensation för *väntade* penningvärdeförsämringar. Tänk om ni redan i inbjudan till en sådan konferens ville tala om att ni tänker deklarerat er syn på hur man skall undvika livsmedelsprisernas orimliga stegring, att ni vill skapa inflationsskydd i skattesystemet och kanske rent av att ni tar er samman och säger att fördubblingen av löneskatten uteblir. Skulle ni inte få deltagare i en sådan konferens? Jo, det skulle ni i allra högsta grad få, eftersom en rad uttalanden visar att löntagarna nu vill ha reallöneökningar. Herr Sträng skulle inte gå otackad ifrån en sådan överläggning. Men med den här politiken är risken att herr Sträng får gå otackad ifrån den 16 september 1973. Det vore väl synd, för jag hade trott att vi skulle få en stor och hejdundrande fest för en uppskattad finansminister den dag han går frivilligt.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Jag fick inget svar på frågan varför finansministern räknar brutto för statsverket men netto för företagen när han diskuterar löneskatten.

Får jag understryka det herr Antonsson sade, nämligen att ingenting är värre än arbetslösheten. Det medför personliga bekymmer men också kostnader för hela samhället -- för kommuner, landsting och stat -- att många människor är arbetslösa. Jag tycker att det är anmärkningsvärt att finansministern så litet talat om en av de stora anledningarna till att upplåningsbehovet ökar. Riksrevisionsverket har i sina beräkningar skrivit ned det belopp som man väntar skall komma in i form av skatt på inkomst och förmögenhet från 20,6 till 19,2 miljarder. Det är ju ett uttryck för arbetslösheten. Men jag kan också beskriva det annorlunda.

Jag hoppas att vi kan bli överens utan att gräva ned oss i sifferserier om arbetslösheten. Som vi vet rymmer de nämligen litet osäkerhet. Statsministern gav i förmiddags ett eget exempel från Sollefteå. Det finns alltså en dold arbetslöshet vid sidan av dessa serier, en arbetslöshet som kommer fram när arbetstillfällena erbjuds. Men vi kan vara överens om att vi borde ha 100 000 flera människor i arbete. Vi har en gemensam strävan att så snart som möjligt få fram dessa 100 000 nya jobb.

De som i dag går arbetslösa och är arbetslöshetsförsäkrade får ersättning. Jag säger 40 kronor per dag, så har jag inte tagit till för mycket. Det måste de ju ha. När det är hög påfrestning på kassorna är statsbidraget högt. Det gör det egentligen inte bättre att det är arbetstagarna själva som får betala. De som är utförsäkrade måste få ersättning genom kontantstöd. Kommunerna får i vissa fall träda in, när försäkringsstödet inte räcker till.

Det är den ena sidan. På den andra sidan har vi vad stat, kommun och landsting förlorar genom att de arbetslösa inte deltar i arbete och betalar skatt. Jag tar väl inte till för mycket om jag anger förlusten till 30 kronor

per dag såsom ett genomsnitt, $100\ 000 \times 70$ kronor = 7 miljoner kronor per dag. Med detta belopp skulle situationen förbättras, om vi kunde nå en högre sysselsättningsgrad. Är det något fel, finansministern, att i det läget låna pengar om man tror att de åtgärder man därigenom kan åstadkomma är ett sätt att snabbare nå den bättre situation som jag har beskrivit? Vi tror att det är den rätta vägen, för den ger inkomster uthålligt och på sikt.

Herr BOHMAN (m) kort gemäle:

Fru talman! Det finns bra mycket mera att säga till finansminister Gunnar Sträng om de två förlorade år som kostat det svenska folkhushållet bortåt 10 miljarder kronor, om löneglidningens betydelse och om storleken av budgetunderskottet. Men jag skall nöja mig med att påstå att finansministern har fel, när han anför att ingen expert – som finansministern sade – delar vår syn på vad man i dag kan kosta på sig i budgetunderskott för att klara arbetslösheten. Flera experter delar vår uppfattning. Om finansministern inte hade varit i Ryssland vid Bankföreningens möte, skulle finansministern ha hört Erik Lundberg utvecklat sina teser på ett rätt övertygande sätt. Finansministern brukar ju ha respekt för Erik Lundberg.

Till sist. När jag talade om den nya otryggheten gjorde finansministern för en stund sedan gällande, att det var ett uttryck för nostalgi och att vi har behov av en fast grund att stå på. Ja, det har vi kanske. Men att vi inte vill acceptera tidsutvecklingen är fel. Visst vill vi acceptera den. Finansministern påstår att vi vill vrida klockan bakåt. Nej, det vill vi inte. Vi vill vrida klockan framåt.

Vi ser fram mot en annan typ av skattesystem, som gör att det blir lönande för människor att arbeta. Det är det inte i dag. Vi ser också fram mot en annan bostadspolitik, som kan råda bot på de eländiga bostadsmiljöer vi har och vilka förstör ungdomen och familjerna som bor där. Vi ser fram mot en regering, som med verklig kraft angriper brottsligheten, som är villig att ta itu med problemen inom svensk företagsamhet och som kan få bort det mistroende och den förtroendekris som faktiskt råder där.

Detta är bara några exempel på vad man kan åstadkomma för att vända den nya otryggheten i en ny typ av trygghet.

Vi får inte förkväva den fria och öppna debatten, sade finansministern. Nej, självfallet inte. Det är inte alls fråga om detta. Finansministern har alldeles rätt i sitt påstående att den nya generationen har andra värderingar, att den är öppnare och friare. Jag har själv fem ungar, så jag är många gånger offer för den nya generationens sätt att resonera, och det mår jag bra av, skall jag tala om för finansminister Gunnar Sträng.

Men vad den nya generationen måste lära sig, och vad den säkert är villig att lära sig, är att ingen samhällsgemenskap är möjlig i något samhälle utan hänsyn till andra människor. Ingen samhällsgemenskap är möjlig utan några slags värderingar, byggda på hänsynstagande. Det är detta som är så väsentligt att samlas kring och att göra någonting åt. I dag är det verkligen dåligt ställt i den hänseendet; därvidlag har inte

familjerna kunnat klara sina problem på grund av olika omständigheter, skolan har inte kunnat klara dem, och samhället har inte kunnat klara dem.

Nr 112

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Fru talman! Jag tar gärna på mig ansvaret för att i debatten ha fört in professor Ohlins gamla uttalande om 5 procents arbetslöshet. Jag anförde det för att visa den förskjutning som har skett i inställningen till kravet på full sysselsättning, och i det sammanhanget tyckte jag att citatet var fullt relevant.

Däremot har jag inte – som finansministern hävdade – sagt att AMS-arbeten inte är lika goda som andra jobb. Det var raka motsatsen jag sade. Jag pekade på diskrimineringen av de människor som är hänvisade till arbetsvården och till den skyddade sysselsättningen, människor som har låga löner och arbetar under mycket svåra förhållanden, och ställde kravet att även de handikappade skall ha samma rättigheter till en riktig behandling som andra människor i samhället.

Men det avgörande som vi diskuterar är ju hur man skall skapa den fulla sysselsättningen. Vi tror inte på vägen med skattesubventioner till de privata företagen. Jag vill hänvisa till att vi inte är ensamma om den inställningen. Landsorganisationens dagliga kvällstidning i Stockholm skriver i dag så här om det oförändrade uttaget för AP-fonderna som regeringen vill ha: "Det innebär att löntagarna tar 230 milj. kr. av sina innestående fordringar – det är ju så AP-avgifterna måste ses – och ger dem till kapitalet.

Om regeringen verkligen tror att detta kommer att stimulera sysselsättningen så är det ett misstag. Pengarna blir i stället en direkt förstärkning för kapitalägarna. Det måste vara en fröjd att helt oväntat få pengar i stället för att behöva betala." – Så långt Aftonbladet.

Nya industrier, finansierade med AP-medel – det låter bra, sade finansministern, men svårigheten är hur man skall få till stånd en produktion som är säljbar. Ja, det är givet att det är ett problem. Men menar finansministern att det inte skall ske någon anläggning av nya industrier i det här landet, att vi inte skall ha en fortsatt utveckling av produktionen? Och om vi räknar med att det skall ske en sådan utveckling, är det då inte bättre att det kollektiva – samhället, löntagarna

tar ansvaret och inflytandet över utvecklingen av produktionen än att överlåta det till de privata kapitalägarna, som ju är alternativet?

Vi förespråkar den kollektiva linjen, och därför vill vi att man skall använda pengar ur AP-fonderna just för anläggning av nya industrier. Det är givet att vi inte kan öppna så många gruvor, men petrokemi, träkemi, elektronik och verkstadsprodukter är några av de områden som vi har anvisat, och vi tror att det är en realistisk väg, som man blir nödsakad att beträda.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Fru talman! Jag har begärt ordet för genmäle därför att herr Sträng försöker intala sina åhörare att oppositionen har föreslagit ett permanent stort budgetunderskott.

Det är givetvis en ren fantasi. Herr Sträng målar ju precis som han tycker är trevligt ur debattsynpunkt. Vi har föreslagit en rad konjunkturstimulerande åtgärder som skall gälla under vissa korta tider – och just enbart under vissa tider – för att förhindra att konjunkturen blir för het. Vi har dessutom förklarat att när konjunkturen riskerar att bli alltför het, bör man sätta in snabba åtgärder. Till skillnad från herr Sträng tror vi nämligen att man bör försöka få bukt med för stora svängningar i konjunkturen på ett tidigt stadium och inte, såsom herr Sträng gjort till ovana, komma för sent.

Herr Sträng väntar sig väl inte att vi permanent skall ha lågkonjunktur med låga statsinkomster. Flera människor i arbete ger i och för sig större statsinkomster. Flera lönsamma företag ger också större statsinkomster. Redan genom detta minskar upplåningsbehovet. Detta kan man inte med någon framgång förneka, inte ens om man heter Gunnar Sträng.

Herr finansministern STRÄNG:

Fru talman! Det här skall bli utomordentligt koncentrerat.

Med minnena från den järnhårda kreditransoneringen är det inte så överraskande om företagarna ser om sina bankkonton, säger herr Helén. Jag har heller inte bestridit detta. Men jag tycker inte att det finns någon anledning att de bättrar på denna goda likviditet utan att det ger några arbetsmarknadsmässiga effekter. Det är detta som är skillnaden mellan de båda huvudlinjer som vi var och en efter vår idé rekommenderar.

Sedan frågar herr Helén om finansministern kan lämna besked om huruvida vi slipper en upprepning av dessa järnhårda kreditrestriktioner. Det här är saker som man inte kan lämna besked om. Det enda jag kan säga är att jag hoppas att vi inte skall behöva ta i lika hårt som skedde 1970. Men jag befarar att sådana risker föreligger, om man ovanpå det underskott, som vi vingsas att ta med hänsyn till sysselsättningspolitiken, lägger ytterligare bortåt två och en halv miljard i form av en upplåning i banksystemet för att finansiera en permanent skattesänkning. Då tror jag att man är illa ute och då är det risker på färde.

Herr Fälldin frågar om det är något fel att låna pengar -- ungefär så enkelt uttryckte sig herr Fälldin. Ja, ibland är det fel. Bland annat är det fel att låna pengar för en skattesänkning, som vi hoppas skall ha permanent karaktär och inte efterträdas av nya skattehöjningar vid första bästa konjunkturuomslag.

Till herr Bohman vill jag säga att jag självfallet lyssnar på Erik Lundberg med stort intresse varje gång han uppträder muntligen och även skriftligen – jag brukar försöka hinna med att också läsa honom. Han är från många synpunkter stimulerande. Han är en värdefull ledamot av finansministerns planeringsråd.

Men jag vill göra en liten observation. När Erik Lundberg har hållit ett bländande intressant inlägg, som många gånger har skiftat från dag till annan eller i varje fall från månad till annan, brukar han titta mig i ögonen och säga: "Det här kan jag säga därför att jag står helt utan allt politiskt ansvar." Man får följaktligen ta dessa inlägg – hur stimulerande de än är – med någon liten nypa salt.

Till herr Hermansson vill jag säga att jag inte skall ta upp någon

diskussion om fastläggandet av det nuvarande AP-uttaget. Herr Hermanson citerar Aftonbladet, men det är väl fel av skribenten där att påstå att man ger företagen pengar. Det gör man ju inte. Man tar av dem lika mycket som man tar för närvarande, men man undviker att ta mera pengar av dem – rent tillfälligt – därför att det ligger, som jag sade i mitt första inlägg, en lång rad sociala reformer som förutskickas mer eller mindre partiellt eller delvis bli finansierade av ökade arbetsgivaravgifter. Vi har på regeringssidan funnit att det är någonting av en rationell hantering att man innan man bestämmer sig för detta utgår ifrån ett oförändrat läge.

Hittar staten objekt, som gör det möjligt att inom marknads-ekonomins ram bygga anläggningar som gör rätt för sig, är det klart att vi kommer att utnyttja denna möjlighet. Vad jag vänder mig emot är att det är så lätt att gå upp i en talarstol och anvisa denna lösning: "Sätt i gång och bygg en rad industrier," samtidigt som man ger människorna uppfattningen att det bara är fråga om en viljeakt och en beslutsakt och ingenting annat och att alla dessa industrier skall ge god sysselsättning – det är ju förutsättningen. De skall ge hyggliga och permanenta löner, och de skall vara utvecklingsbara, i den marknadsekonomi det här gäller.

För att det inte skall bli alltför många svikna förväntningar är det riktigt att göra de erinringar som jag gjorde i mitt tidigare inlägg.

Fru SÖDER (c):

Fru talman! Den framtida regionalpolitiken och därmed sammanhängande frågor har hög aktualitet. Utformningen kommer ju – förutom här i dag – att debatteras i kammaren senare i höst med anledning av proposition nr 111. Jag vill dock ta tillfället i akt och något beröra utvecklingen i den region som jag själv representerar – Stockholmsregionen – frågor som gäller även de övriga storstadsregionerna kring Malmö och Göteborg.

Den starka befolkningstillväxten i dessa regioner – speciellt under 1960-talet men även tidigare –, vilken har skett på bekostnad av utvecklingen i andra delar av landet, har skapat problem ur miljösynpunkt i socialt hänseende och i fråga om sysselsättningens fördelning i landet. Det fordras nu kraftfulla åtgärder för att kunna bemästra dessa problem. Koncentrations- och stordriftspolitikens nackdelar framstår i dag allt tydligare i storstäderna. Vi har fått många bristfälliga miljöer, dålig lokalisering av arbetsplatser i förhållande till bostäderna och trafikproblem som är svåra att lösa. Många människor har svårt att utnyttja sin fritid för rekreation, eftersom avstånden till fritidsområdena är stora.

Det här är några av de problem som vi i dag har i storstadsområdena.

Jag vill dock inte på något sätt förneka att en storstad genom sitt rika utbyte av aktiviteter har många positiva sidor som är attraktiva för människorna. Men vi måste konstatera att samtidigt som denna utveckling har fortgått har grunden för en fullgod service ryckts undan i andra delar av landet – i avfolkningsbygderna – där gjorda investeringar i form av t. ex. skolor och andra serviceanläggningar står outnyttjade därför att befolkningsunderlaget sviktar.

Riksdagen uttalade sig 1969 för en dämpning av storstadstillväxten. Vid behandlingen samma år av förslaget till regionplan för Stockholmsregionen stod centern ensam för denna åsikt som alltså hade uttryckts av riksdagen. Samstämmigheten mellan riksdagens uttalande och de övriga partiernas företrädare i regionen var ytterst dålig. Alla partier i denna region utom centern var helt fångade av tanken på en fortsatt mycket kraftig befolkningsutveckling, och den ljusa framtid som man utgick ifrån skulle vara förknippad med denna. Man hade ingen tanke på konsekvenserna för de övriga delarna av landet. Och man var heller inte varse de negativa konsekvenserna för den egna regionen.

Jag tror uppriktigt sagt att man på detta sätt ansåg sig tillvarata de människors intressen som bodde och bor i den här regionen. Jag vill inte förneka att det var en god avsikt i denna expansionsfilosofi. I dag vet vi att den i långa stycken har fått en motsatt effekt. Men vi kan också konstatera att en tillnyktring har skett i den här frågan. De övriga partierna har väsentligt närmat sig centern. Centerns ståndpunkt är att det i denna region inte skall planeras för en större andel av Sveriges befolkning än nu, dvs. ca 18 procent. Befolkningstillväxten skall om möjligt fördelas över landet i nuvarande propotioner, dvs. förutsättningar och resurser skall anpassas efter denna befolkningsfördelning.

Man kan faktiskt i långa stycken skönja samma anslutning till centerns politik i den regionalpolitiska propositionen 111. Därför är det ytterligt förvånande när statsministern i dag påstår att det finns partier -- han nämner inga namn, men man kan ha sina misstankar -- som vill skapa motsatsförhållanden mellan befolkningen i storstäderna och på landsbygden -- framför allt avfolkningsbygderna. Han talar t. o. m. om partier som betraktar storstadsborna som förtappade människor. Jag har mycket svårt att förstå att det över huvud taget finns någon som kan ha den uppfattningen.

Vi som sysslar med politik måste ju i alla sammanhang se som vår väsentliga uppgift att tillgodose alla människors berättigade krav oavsett var de bor i landet, och det finns inga andra klassens människor. Centerns krav på en dämpad storstadstillväxt ger möjligheter till en bättre planering i storstäderna, en planering som tar hänsyn till människans fysiska och psykiska förmåga. En så avvägd planering minskar påfrestningen på kommunernas ekonomi i dessa regioner, och den gör det lättare att tillgodose berättigade servicekrav. Med en långsiktig planering kan man undvika kategoribyggnad och segregation i boendet. Man kan ta hänsyn till väsentliga miljökrav som man i dag av tidsnöd inte alltid har haft möjlighet till. Över huvud taget får man tid att vid planeringen på ett helt annat sätt ta hänsyn till de sociala, psykiska och medicinska faktorer som vi i dag vet spelar så stor roll för människans välbefinnande.

Genom en dämpad storstadstillväxt tillvaratar vi bäst de människors intressen som bor i dessa regioner. Vi gör det möjligt för dem att genom en vettig planering bibehålla och förbättra den miljö som de kallar sin hembygd och som de kanske lever i större delen av sitt liv. Det bästa med denna politik är att vi samtidigt tillvaratar även de människors intressen som bor i andra delar av landet. Detta är solidaritetspolitik. Med centerns decentraliseringspolitik minskas eventuella spänningar och motsats-

förhållanden mellan olika delar av landet. Vi gör det genom att föra en konsekvent politik, samma politik oavsett var vi bor och verkar.

För Storstockholmsregionen – liksom för andra – återstår dock många inomregionala frågor att klara av. Det är frågor som skall lösas, hoppas vi, enligt centerns modell av de regionala organen sedan ramarna har angivits av riksdag och regering. Exempel på sådana problem är befolkningsminskningen i den del av Stockholms län som utgörs av Stockholms kommun. Denna befolkningsminskning är en följd av en kraftig arbetsplatslokalisering och kontorisering i innerstaden. Vi måste här sträva efter en lokalisering av arbetstillfällen inom regionen så nära bostadsområdena som möjligt, bl. a. för att minska reseavstånden. Vi måste upphöra att betrakta hela regionen som en enda arbetsmarknad, vilken ger orimliga reseavstånd för många människor. Även inom den här regionen finns delar med stor undersysselsättning. Som exempel kan nämnas Norrtäljeområdet. Vi har inom centern uppfattningen att det är betydelsefullt för alla regioner att ha en differentierad arbetsmarknad.

Vi har därför inte något intresse av att tillverkningsindustrin flyttar från Stockholmsregionen och att antalet anställda där minskar. Vi håller däremot fast vid riksdagens beslut om utlokaliseringsetapp 2. Men den skall naturligtvis genomföras med tillbörlig hänsyn till berörd personal och dess möjligheter att flytta med. Det är dock viktigt att slå fast att denna utlokalisering – såväl som den nu pågående – inte har något med decentraliserat beslutsfattande att göra. *Fru talman!* Det är enbart fråga om en reducering av arbetsplatserna inom byråkratin i Stockholmsområdet och ett tillskott därav till orter, som saknar eller har dåligt med liknande sysselsättning. Jag hoppas att vi snart skall kunna införa ett decentralistiskt beslutsfattande med ökade befogenheter för regionala och kommunala organ, som leder till en minskning av administrationen i denna del av landet. Beslut och handläggning skall flyttas så nära de berörda människorna som möjligt. Det ökar den enskildes inflytande på samhällsutvecklingen.

Arbete är och skall vara något betydelsefullt i varje människas tillvaro. Många av de arbetslösa och de som står inför hotet av friställning upplever i dag att rätten till arbete inte finns för dem. Detta skapar stor oro förutom alla de problem som är förknippade med denna situation. Under den långa tid som vi har upplevt en för vårt land stor arbetslöshet har det speciellt varit kvinnor, ungdomar och äldre som drabbats.

De gifta kvinnornas förvärvsintensitet varierar starkt mellan olika regioner. Ju mer differentierad arbetsmarknaden är, desto fler kvinnor yrkesarbetar utanför hemmet. Studerar man de olika länens förslag till länsprogram i detta avseende, framstår skillnaderna klart dels mellan länen, dels mellan kommuner i samma län, beroende just på arbetsmarknadens utformning. De arbetslöshetssiffror som vi har i dag för kvinnor säger dock inte hela sanningen. Många anmäler sig inte till arbetsförmedlingen därför att de vet att utsikterna nästan är obefintliga att kunna få ett yrkesarbete på hemorten. Länsprogrammen talar också om en mycket stor dold arbetslöshet, och det är beklagansvärt att inte en kartläggning av denna arbetslöshet kan komma till stånd, i varje fall inte inom den närmaste tiden, eftersom riksdagens majoritet avslög ett sådant

förslag förra veckan. Jag vill dock konstatera att vi i dag har flera kvinnor sysselsatta på arbetsmarknaden än tidigare, trots att situationen i övrigt är så svår. Det är glädjande att kvinnorna i så hög grad har kunnat få en ökad sysselsättning. Men ännu återstår rätt mycket att göra.

De flesta kvinnor är sysselsatta i typiska låglöneyrken, och deras möjligheter att få andra jobb är i dag begränsade. Det måste krafttag till på många områden för att komma till rätta med detta.

Som jag tidigare nämnt finns det i dag stora grupper bland kvinnorna som vill in på arbetsmarknaden. Inte minst har särbeskattningssystemet bidragit till detta. Det är byggt på den riktiga principen att varje vuxen individ skall vara ekonomiskt fristående och oberoende. Utbildningsexpansionen bland både vuxna och unga har starkt ökat förväntningarna på sysselsättning efter utbildningens slut. I allt högre grad tar man inom familjen också hänsyn till kvinnans möjlighet till förvärvsarbete utanför hemmet, vid val av t. ex. bostadsort. Detta har bl. a. påpekats i länsprogrammet från Värmlands län, ett län med låg förvärvsintensitet bland kvinnorna. Man pekar där också på de svårigheter för kvinnor i förvärvslivet som hänger samman med en odifferentierad arbetsmarknad.

Med den målsättning som vi har i centerns riksplan, med en differentierad arbetsmarknad i varje region, skulle vi kunna, när den förverkligas, ge ökade möjligheter för kvinnor och män att välja yrkesarbete, dvs. valfrihet åt alla. Kvinnor och män måste jämföras som resurser på arbetsmarknaden. Både kvinnor och män måste få chansen att uppleva arbetet som en positiv del i tillvaron och inte bara som en födkrok. Det är ganska skrämmande när man i Socialdemokratiska kvinnoförbundets familjepolitiska program påstår att de icke-socialistiska partierna har den uppfattningen att ett yrkesarbete bara är en födkrok utan egenvärde. Jag vill bestämt för centerns del tillbakavisa ett sådant påstående, och jag vill referera till anföranden som jag har hållit tidigare i riksdagen där jag starkt har betonat arbetets positiva värde för individen.

För att kunna förverkliga målsättningen om arbete för alla måste tillkomsten av nya arbetsplatser stimuleras, vilket centerns företrädare tidigare har påtalat. Jag skall därför inte närmare utveckla detta. Dessutom är det nödvändigt att göra en kraftig satsning på bättre arbetsmiljöer, och vi måste utveckla företagsdemokratien, så att varje arbetstagare har möjlighet att påverka sin egen situation på arbetsplatsen. Det är viktigt att i de här sammanhangen understryka att det är alla de arbetandes insatser, oavsett var man arbetar, som tillsammans möjliggör vår välfärd.

Det är inte bara arbete utanför hemmet som skall värderas. Många, framför allt kvinnor, gör i dag stora världsinsatser i hemmet, vilka hittills inte tillräckligt värderats av samhället, vare sig när det gäller sociala förmåner eller direkt ekonomisk ersättning. Detta arbete måste jämföras med yrkesarbete utanför hemmet. Speciellt under småbarnstiden måste det finnas möjligheter för mor eller far att välja mellan yrkesarbete och vård av egna barn. Det är därför vi bl. a. föreslagit vårdnadsbidrag och ATP-år för vård av egna barn i hemmet.

Fru talman! Det är betydelsefullt för att inte säga nödvändigt att vi snabbt vidtar åtgärder för att åstadkomma jämställdhet mellan könen på

arbetsplatsen och att föräldrar oavsett kön får tid att vara föräldrar och ha valfrihet mellan yrkesarbete och vård av egna barn i hemmet.

Om jag skall hålla min utsatta tid, så medges det inte att jag utvecklar synpunkter på just de här problemen. Fru Olsson i Hölö kommer under den fortsatta debatten, förmodligen i morgon, att lägga fram centerns syn på vilka familjepolitiska åtgärder som är nödvändiga att vidta för att nå de mål som jag här har ställt upp.

Jag vill, fru talman, till sist något beröra de förslag som regeringen i går kom med till temporära åtgärder för att avhjälpa de akuta arbetslöshetsproblemen. Jag hälsar de åtgärder som där föreslagits med tillfredsställelse just när det gäller att hjälpa kvinnor, ungdomar och äldre till en bättre situation på arbetsmarknaden. Det är bara att hoppas att de här åtgärderna snabbt skall leda till varaktiga anställningar och att dessa grupper ges en plats på arbetsmarknaden som resurs och inte som reserv. För ungdomarna är det oerhört viktigt att komma bort från sysslösheten, vilken kan få följder för hela deras framtid. Den kombination med utbildning som vissa åtgärder innebär är också betydelsefull ur utbildningspolitisk synpunkt. Behovet av praktisk erfarenhet är stort hos många teoretiskt utbildade som i dag går utan sysselsättning. Andra arbetslösa saknar helt utbildning. Det samarbete med företagen som här föreslås kan ge värdefulla erfarenheter för utbildningsväsendet som helhet, där kravet på balans mellan teoretiskt och praktiskt arbete växer sig allt starkare.

Herr WIRMARK (fp):

Fru talman! I all korthet vill jag beröra några frågor av internationell karaktär, där även Sveriges inställning har betydelse.

Alla kände vi väl förhoppningarna öka när ryktena om en fredsuppgörelse i Vietnam under hösten tog fart, en uppgörelse som sedan publicerades av Hanoi. Den officiella amerikanska reaktionen tydde på att ett mycket stort steg framåt tagits mot en uppgörelse. Det vore orimligt, nu när ståndpunkterna kommit varandra så nära, om inte dessa förhandlingar bragtes till sitt logiska slut, till ett avtal som säkrar freden och garanterar återuppbyggnaden i hela Vietnam och som ger Sydvietsnams befolkning möjlighet att i fria val bestämma sitt lands öde och framtid. Om den amerikanska regeringen nu förhalar ett fredsavtal tar den på sig ett ohyggligt ansvar. Ty, fru talman, det är olidligt att tänka sig att de desperata bombningarna och förstörelsen av både människor och natur får fortgå. Vi vet att USA:s krigföring i Indokina inte bara strider mot det i 1925 års Genèveprotokoll uttalade förbudet mot biologiska och kemiska stridsmedel utan också inrymmer massbombningar av en art som förstör hela landskap för lång tid framöver. Från svenskt håll bör vi inte förtrötta att stödja strävandena till en uppgörelse liksom också att i framtiden intensifiera arbetet för att få till stånd förbud mot terror- och zombombningar och skapa respekt för redan existerande förbudsregler. Om detta föreligger det en vid enighet i vårt land såsom framgick av värriksdagens behandling av dessa frågor.

Fru talman! Sverige har redan givit humanitärt bistånd till Vietnam. Våra möjligheter att utvidga den hjälpen — utan att tumma på den

Nr 112

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

definition vi tidigare gjort av humanitärt bistånd – har nu ökat genom den överenskommelse som Sverige träffade i augusti med Nordvietnam. Den innebär att vi tar i anspråk den reserv som under budgetåren 1970/71 och 1971/72 byggdes upp för att efter krigsslutet användas för återuppbyggnadsinsatser. Våra ansträngningar att öka det humanitära biståndet bör givetvis gälla hela Vietnam, alltså även Sydvietnam, i den mån man kan finna lämpliga kanaler – t. ex. de buddistiska organisationerna. Då reserverna nu på detta sätt tas i anspråk får vi också bereda oss på att under åren framöver öka den totala hjälpen till Vietnam, när – som vi hoppas – ett fredsavtal ger oss möjlighet att gå in i återuppbyggnadsarbetet.

Vietnam är givetvis inte det enda område där det finns stora behov av bistånd och återuppbyggnad. Låt mig speciellt nämna Bangladesh, där Sverige har förbundit sig att göra väsentliga insatser. Även här gäller det att ta till vara alla de möjligheter som finns både att snabbt få fram katastrofbistånd och att förbereda insatser för en mer långsiktig återuppbyggnad.

Redan de två exempel jag har givit visar att vi under åren framöver måste mycket högt prioritera vårt internationella bistånd.

Europafrågorna kommer vi att debattera vid ett senare tillfälle under hösten i samband med behandlingen av det frihandelsavtal som Sverige får med EEC. Jag skall därför inte nu ta upp en debatt om huruvida detta är ett bra eller dåligt avtal utan bara konstatera att det kommer att ställa svenskt näringsliv inför betydande omställningskrav och inför svårigheter som i det långa loppet kan komma att visa sig ytterst besvärande. Det nu slutna avtalet är inte tillräckligt och inrymmer flera osäkerhetsmoment. Därför blir det angeläget att söka vidareutveckla det för att uppnå det mål som de demokratiska partierna i Sverige varit eniga om: nära, omfattande och varaktiga förbindelser med EEC.

Naturligtvis har den politik EEC följer gentemot den övriga delen av världen, t. ex. USA, Östeuropa och u-länderna, stort intresse för oss. Vid toppmötet i Paris den 19 och 20 oktober nådde man inte så långt i att klargöra EEC:s inställning i dessa frågor, som en del av medlemsländerna hade önskat. Men regeringscheferna angav vissa riktlinjer, som är hoppingsivande. Man underströk sitt intresse av att delta i vidare förhandlingar, t. ex. inom GATT, om att främja den internationella handeln. Man underströk sin vilja att föra en avspännings- och fredsbe- tonad politik, baserad på ömsesidighet, visavi Östeuropa och att skapa ett utvidgat ekonomiskt och humanitärt samarbete mellan folken i Väst- och Östeuropa, och man förklarade sig villig att förbättra de generella preferensavtalen med u-länderna liksom att träffa andra avtal, som kan hjälpa till att öka och stabilisera u-ländernas export till EEC. Det finns alltså god anledning att hoppas på en utveckling inom dessa områden, som väl överensstämmer med den viljeinriktning Sverige bör uppvisa.

I fråga om relationerna till Östeuropa hänvisade statscheferna också till den planerade alleuropeiska säkerhetskonferensen. Här försiggår, som vi vet, ett intensivt förberedelsearbete, och redan den 22 november inleds förberedande samtal i Helsingfors på ambassadörsnivå, där en av de viktigaste uppgifterna blir att försöka fastställa en dagordning. Det är

givetvis vanskligt att förutsäga vilket resultat konferensen kommer att få – det beror i hög grad på förberedelsernas kvalitet och på om man kan komma till rätta med de motsättningar som finns.

Den synpunkt jag skulle vilja understryka är att vi måste inse, att vägen mot ett på allmänt erkända avtal uppbyggt säkerhetssystem i Europa är lång och att målet inte kan uppnås utan att parterna visar en ömsesidig respekt för skilda politiska och sociala system och erkänner existerande gränser. Naturligtvis finns här ett dilemma för alla demokrater. Vi vill inte acceptera det förtryck som råder i Östeuropa, t. ex. den sovjetiska ockupationen av de baltiska staterna. Även dessa länders folk har rätt till självbestämmande, och de grupper i Östeuropa som motarbetar förtrycket kan här uppleva ställningstaganden från de icke kommunistiska staternas sida som ett svek och som en bristande solidaritet. Vi har därför ett ansvar att från svensk sida säga ut att den bästa grunden för fred bara kan skapas om förtrycket upphör. Vi bör därför stödja kraven på att människor och idéer bör få röra sig fritt över alla gränser och att dessa frågor också hör hemma vid konferensen. Det bör vara möjligt att kräva detta samtidigt som man eftersträvar sådana överenskommelser med de östeuropeiska regeringarna, som bidrar till ökad avspänning i Europa. Ty fortsatt fred på längre sikt kan givetvis också innebära förbättringar för dem som är förtryckta.

Fred i Europa är också en avgörande faktor för att få i gång dialoger och förtroendefulla kontakter på andra samhällsområden. Jag tänker här speciellt på möjligheterna att främja öst-västhandeln och öka det vetenskapliga och kulturella utbytet. På båda dessa områden har Sverige ett intresse av att kontakterna stärkes, vare sig det sker vid säkerhetskonferensen eller i annat sammanhang. Från vårt håll har vi vid flera tillfällen strukit under vilken betydande roll det vetenskapliga och kulturella samarbetet spelar och hur nödvändigt det är att vi från svensk sida ger det samarbetet den stadga och kontinuitet och de resurser som erfordras.

Med anledning av en motion från liberalt håll hade också riksdagen i våras att ta ställning till åtgärder för att främja Sveriges handel med de östeuropeiska länderna. Säkerhetskonferensen ger oss nu anledning att ytterligare se över om vi från svensk sida gjort tillräckligt för att skapa förutsättningar för en ökad handel, eftersom den frågan kommer upp vid konferensen. En målsättning borde vara att fördubbla vår östhandel – från nuvarande 4–5 procent till låt oss säga 10 procent. Men det kan inte ske utan målmedvetna ansträngningar. Och det gäller här att inte i onödan förlora vare sig tid eller marknader.

Låt mig bara peka på ett problem, och det gäller kreditvårigheterna för svenska företag. När vi var några liberala motionärer som krävde att man skulle undersöka förutsättningarna att med speciella kreditåtgärder underlätta för svenska företag att konkurrera på de östeuropeiska marknaderna på lika villkor med företag från andra exportländer, ville näringsutskottet i våras tona ner dessa problem. Utskottet uttalade t. o. m. att kreditproblemen inte torde vara specifika för handeln med de östeuropeiska länderna”. Av pressuppgifter ser det ut som om finansminister Sträng under sin resa till Sovjet nu kommit underfund med att just önskemålen om krediter är ett av de stora problemen i

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

östhandeln. Det var ett glädjande tecken på att man inom regeringspartiet sent omsider tycks förstå allvaret i situationen.

Jag hoppas därför att jag tolkar statsministern korrekt, när jag förutsätter att de särskilda åtgärder som han förebådar "för att öka företagets möjligheter att i speciella fall lämna exportkredit" bl. a. avser företag som är verksamma i Östeuropa. Just kreditfrågorna spelar ju en växande roll som konkurrensmedel i östhandeln, och därför är det angeläget att åtgärder nu snabbt vidtas.

Slutligen, herr talman, vill jag beröra en fråga som har speciell aktualitet i dag, ty just i natt går den tidsfrist ut som general Amin i Uganda satt för huvudparten av den asiatiska befolkningen som måste lämna landet. Det rör sig om kanske 40 000 människor. De kvarvarande av de utvisade asiaterna väntar militärläger, hot om förföljelse och våld och, minst sagt, en osäker framtid.

För två veckor sedan hade jag tillfälle att diskutera det här problemet med statsministern i riksdagen. Statsministern bekräftade då att det löfte han gav premiärminister Heath vid sitt besök i London innebar att vi skulle rekrytera dessa flyktingar bland de Ugandaasiater som kommit till England. Jag kan inte underlåta att konstatera att det är förvånande hur lätt även en statsminister, som lägger vikt vid att vara progressiv och internationellt medveten, faller in i det gamla mönstret att göra upp europeiska kolleger emellan i frågor som främst berör andra kontinenter och folk.

Själv krävde jag att Sverige skulle inrikta sin hjälp på den mest betryckta gruppen bland de asiater som är berörda av den tragedi som nu utspelas i Uganda, nämligen de statslösa. Jag hävdade också att Sverige borde förklara sig berett att ta emot ett större antal än de 200–300 som Palme lovade Heath.

Man kan med skäl fråga sig varför vår hjälp just skulle gå till de flyktingar som Storbritannien redan tagit emot och som har ett löfte om permanent bosättning. Det rimliga är ju i stället att vår solidaritet riktar sig till de mest nödställda - de som inte i dag vet vart de skall ta vägen, de som inte fått något löfte om permanent bosättning, de statslösa i transitlägren i Österrike eller Italien eller de som eventuellt blir kvar i Uganda.

Olof Palme förklarade den 26 oktober att enligt de uppgifter han fått skulle de statslösa redan ha "erhållit möjlighet till en fristad antingen genom s. k. transit eller genom permanent bosättning". Men i kväll har lämnats ett pressmeddelande i vilket regeringen dementerar Palmes påstående. Regeringen har nämligen glädjande nog beslutat i dag när Ugandatragedin går mot sin klimax, att höja det antal flyktingar vi tar emot till 500, däribland 300 statslösa.

Herr talman! Jag är glad att regeringen inför FN:s och flyktingkommissariens upprepade vädjanden tänkt om i den här frågan. Det är synd att det skedde så sent, men vi får hoppas att detta repareras genom att de nu beslutade åtgärderna vidtas skyndsamt, så att de berörda statslösa slipper att först uppleva en nedbrytande, längre tids lägervistelse.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Den stora händelsen i dag är ju knappast denna debatt -- jag hoppas att de framstående premiäraktörer som agerat förut under dagen här i denna sal förlåter mig om jag säger det -- utan vad som har hänt i Washington och Förenta staterna.

Det här är ju inte platsen för en analys av de orsakssammanhang som lett till att en president har omvalts med den största majoritet som lär ha förekommit på 100 år. Må det bara vara tillåtet att göra två små reflexioner. Den ena är att amerikanska folket tydligen har haft större tillit till Nixons möjligheter att ordna fred i Vietnam än till hans medtävlare. Den andra är att hans medtävlare uppenbarligen -- och det är förstäligt, för han blev trängd redan i starten genom Eagletonaffären -- fann sig föranlåten att driva sin kampanj ungefär så att Nixon utmålades som det onda, medan han själv, McGovern, var det goda. Allt ont kombinerades med den nuvarande presidenten, och allt gott skulle kombineras med den kommande, som han trodde. Att måla så i svart och vitt lönar sig inte i amerikansk politik och det skulle, tror jag, ännu mindre löna sig i svensk politik. Detta var väl ett av de fel som McGovern begick.

Man får väl också säga att denna målning i svart och vitt av personer i Amerika icke varit helt okänd i svensk opinionsbildning under de senaste månaderna. Kanske är det rent av en och annan politiker inom eller utom regeringen och med eller utan marsch, som i dag har anledning till en smula eftertanke om omdömen som är fällda rörande personer i spetsen för denna stora republik. Men, herr talman, det är ju inte det som vi skall syssla med här, utan det intressanta -- och det skall jag i största korthet säga något om -- är väl vad detta val kan få för inverkan på svenska förhållanden och svenska intressen. Svensk utrikespolitik är dock till för Sverige och för oss själva. Då bör man ha i minnet att läget i Europa och världen i övrigt karakteriseras av vad som brukar kallas ett maktduopol, en bipolär balans. Många anser att den kommer att utvecklas till en multipolär balans; där är vi i varje fall inte ännu, och det kanske dröjer någon tid. Men denna balans kräver ju att det finns två ungefär lika mäktiga partners, att det finns två minst lika mäktiga kraftfält som står mot varandra -- annars blir det ju ingen balans. Och på samma sätt som balansen kräver det, så kräver vår neutralitetspolitik att det finns några att vara neutral emellan. Vår alliansfrihet kräver det också. Och det är alldeles uppenbart att om t. ex. utgången av valet i Förenta staterna -- jag talar rent teoretiskt -- skulle ha blivit den, att amerikanerna fann sig föranlåtna att ta tillbaka sina trupper från Europa, så hade vårt eget strategiska läge undergått en betydande förändring.

McGovern betecknades av många som en förespråkare för denna linje, och han yrkade ju också i åtskilliga av sina tal på en nära nog total reduktion av de amerikanska styrkorna i Europa. Man får kanske inte döma av detta -- det kan hända att han, om han blivit vald, hade slagit in på en annan politik. Nixon har icke velat förorda liknande drastiska

Nr 112

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

åtgärder. Hans isolationism – det finns en sådan inte minst i ekonomiska sammanhang – är kanske något mera realistisk än hans medtävlars. Men man vet inte hur han nu kommer att bete sig; man vet inte om han kan stå emot påtryckningar från grupper inom hans parti eller i hans närhet som kanske söker blåsa liv i isolationismen och söker få honom att i Europa vidta reduktioner motsvarande dem som är vidtagna på andra håll i världen. Det är möjligt – framtiden får utvisa det.

Naturligtvis finns också andra risker för oss – det är svensk politik vi talar om – och en av dessa risker är att den tendens till bipolära överenskommelser som kunde noteras i Moskva i våras kommer att förstärkas. Sådana överenskommelser har ju en viss benägenhet att beröra och ibland gå ut över personer som inte är företrädare vid konferensbordet i fråga. Det finns historiska exempel på detta; jag behöver icke nämna dessa vid namn. Det ryktas redan från Washington att en serie samtal som utgör fortsättning på de s. k. fredssamtalen med Moskva och med Peking kommer att igångsättas. Man får hoppas att det kommer något gott ut av det, men det är klart att vi också har anledning till vaksamhet och uppmärksamhet när det gäller vad som därvid sker.

Den föregående ärade talaren berörde den europeiska säkerhetskonferensen. Denna skall ju börja om några veckor med ett preludium i Helsingfors på ambassadörsnivå, och föredragningslistan, som ju icke är oomstridd – snarare tvärtom – upptar hitintills i sitt preliminära skick en rad viktiga frågor. Den svenska regeringen bör nog ges det erkännandet, att den har förberett sig för denna säkerhetskonferens på ett, såvitt jag förstår, föredömligt sätt. Den har i olika studiegrupper organiserat dessa förberedelser. Om det inför preludierna i Helsingfors må vara tillåtet att uttrycka en förhoppning – herr Wirmark uttryckte en nyligen – så är det att Sverige kanske skall vara mindre intresserat av att spela en medlarroll, en utjämnande roll mellan öst och väst, och i stället söka inta en position som innebär ett fullt och helt bevakande av de svenska intressena i sammanhanget, som är ganska många.

När jag nu ändå har givit en blomma åt regeringen kan jag gärna ge en till, som gäller tillsättandet i somras av en utredning rörande möjligheterna att utveckla och förbättra reglerna för internationella humanitära rättigheter och lagar i samband med väpnade konflikter. Det tror jag var ett gott initiativ, och det har också väckt vederbörlig uppmärksamhet. Om jag skall ge uttryck för en liten reservation i sammanhanget är det närmast den, att jag har svårt att förstå varför deklamationer om sådana interna svenska åtgöranden på internationell mark alltid skall förses med en "skrytvals" som i detta fall föreföll mig ganska motbjudande och som säkert inte hade någon effekt. Av barmhärtighetsskäl skall jag inte exemplifiera mitt påstående genom att läsa ur den presskommuniké som utsändes i samband med att nämnda utredning tillsattes. Åtgärden kunde väl verka i och för sig, utan att den behövde ge upphov till deklamationer om den svenska regeringens fast etablerade humanitära och lagliga tradition i utrikesfrågor.

Därmed skall jag lämna utrikesdepartementet – på ett undantag när. Och nu kommer jag verkligen till en detalj i de här sammanhangen, men jag vill ändå nämna den. Jag syftar på de planer som föreligger – och som

har bekräftats av ifrågavarande departement – att överföra handelsavdelningen vid UD till handelsdepartementet, en s. k. de facto-integrering. Motsvarande planer fanns för några år sedan men gick i stöpet; om jag är rätt informerad skedde det efter en beredning som leddes av förutvarande statsministern. Jag tror att viktigt i sammanhanget var att man ansåg att det förelåg hinder rent författningsmässigt. Men författningarna har icke ändrats sedan dess. Därför skulle jag tro att samma hinder som bedömdes föreligga för några år sedan föreligger också nu. Att det finns ett § 5-förordnande i sammanhanget skall jag här inte närmare gå in på. Det har enligt min mening ingen betydelse.

När man hyser dessa planer tror jag emellertid att man förbiser det faktum att utrikesdepartementet inte bara är ett departement utan också ett ämbetsverk och att instruktions- och ordergivning där måste betraktas på annat sätt än i vanliga departement. Hur blir det med instruktionerna? Skall handelsdepartementets tjänstemän i fortsättningen ge direktiv åt de UD-anställda etc.? Jag tror det finns många frågor som där behöver lösas. Man skall heller inte i sammanhanget glömma att tänka på personalens synpunkter. De tycks hittills ha nonchalerats helt. Det är ett färskt exempel på företagsdemokrati i verkligheten, när regeringen själv agerar.

Låt mig härefter övergå till ett annat departement och till den enligt min mening mest misslyckade lagstiftning som förekommit på länge här i landet, nämligen den av regeringen år 1970 införda, då man skulle utvidga yttrande- och tryckfriheten genom att bl. a. ta bort tukt- och sedlighetsbegreppet i lagstiftningen. Att jag tar upp den saken nu beror delvis på att finansminister Sträng så att säga inspirerade mig till det, då han sade att om det är något som ni tycker är fel, så säg ifrån det. Jag skall nu säga ifrån. Men jag är också något inspirerad av ett svar på en fråga av herr Hyltander i förra veckan. Det var justitieminister Geijer som lämnade det svaret. Motiven för den ändrade lagstiftningen har varit de bästa. Man har menat att allt skulle vara tillåtet, så till vida som en medborgare skulle ha full frihet att välja vad han ville och ingen skulle lägga hinder i vägen för hans val. Om han ville välja något som tidigare ansetts som tukt- och sedlighetssårande, så skulle ingen hindra honom från det. En kommitté som hade gjort förarbetena hade inte gått så långt. Den hade uppdragit vissa gränser, men dessa lämnade justitieministern därhän. Han förlitade sig på krafternas fria spel; och lagstiftningen blev därefter. Det saknades inte varnande röster. I en reservation i konstitutionsutskottet hette det rörande vad man beförde skulle inträffa: ”I fråga om föreställning på enskilt område skulle det bli straffritt att mot betalning för publik arrangera samlag, förevisning av sexuella perversiteter eller våldsscener av sadistisk karaktär. T. o. m. föreställningar av denna art, speciellt arrangerade för ungdomar, skulle bli straffria. Samlag på offentlig plats, i parker och på gator, skulle ej bli föremål för ingripande annat än som förargelseväckande beteende. I TV skulle varje slag av föreställning, även pornografisk, bli utan straff, om föreställningens karaktär i förväg tillkännagivits.”

Det lät illa när det sades och skrevs 1970. 1972 kan vi konstatera att framtidsvisionen var tilltagen i underkant. Det har blivit mycket, mycket

värre, än vad reservanterna då kunde föreställa sig. Jag skall inte ingå på någon bevisföring utan hänvisar bara till annonser av olika slag som står införda i dagstidningarna.

Dock hade även lagrådet varnat och uttalat sig på följande sätt:

”Om straffbarheten begränsas på sätt här föreslagits torde det icke vara otänkbart att vissa varietér och andra nöjesföretag kommer att i kommersiellt syfte anordna föreläsningar av grova sexuella perversiteter, grova våldshandlingar o. d. Av uppenbara skäl torde detta få anses vara från allmän ordningssynpunkt otillfredsställande. Det bör därför övervägas om icke i allmänna ordningsstadgan, förslagsvis i 21 §, bör införas ett förbud riktat mot att vid offentliga tillställningar förekommer framställningar, som visar utpräglat förråande sexuella eller sadistiska beteenden.”

Departementschefen avböjde detta och sade: ”Jag kan därför inte biträda lagrådets förslag om en särskild reglering genom allmänna ordningsstadgan. Skulle utvecklingen efter ett upphävande av straffbestämmelsen om sårande av tukt och sedlighet visa att lagrådets farhågor besannas, kan frågan emellertid tas upp till förnyad prövning.”

Den fråga som jag nu skulle vilja ställa till de frånvarande på stadsrådsbänkarna är om inte tiden nu är inne att ta upp lagrådstanken och om inte något egentligen borde göras för att få slut på denna trafik, som faktiskt ger ett mycket beklagligt rykte åt Stockholm internationellt sett.

Herr Geijer sade i förra veckan att socialstyrelsen funderar på denna fråga men att ärendet ännu inte är avgjort. Beträffande annonseringen ville han att pressen på frivillighetens väg skulle göra något åt den. Han sade också att regeringen följer det hela med uppmärksamhet och erinrade om möjligheten att införa förbud mot sådana annonser genom ändring av grundlagen etc.

Men hur vore det, herr justitieminister, om man i stället för att koncentrera sig på annonserna koncentrerade sig på själva källan för annonserna, nämligen föreställningarna som sådana. Det finns olika möjligheter. Man kan införa ett tukt- och sedlighetsbegrepp igen. Praxis kommer säkert att se till att det inte blir frågan om att vrida klockan tillbaka, för att citera ett finansministerord nyss. Det finns också den möjlighet som här anvisas, nämligen att införa en bestämmelse i ordningsstadgan. Det väsentliga är att något blir gjort, att inte krafternas fria spel här får fortsätta med därav följande tragedier för många och inte minst svagare personer. Jag hänvisar i det sammanhanget till vad herr Hyltander exemplifierade i förra veckan.

Efter denna kritik av justitieministern skall jag också ge honom ett vänligt ord. År 1962 väcktes en motion i dåvarande första och andra kammaren om att avkriminalisera fylleriet. En utredning tillsattes, och 1968 var den färdig med sitt förslag. Nu har justitieministern lovat att något skall hända till nästa år. Det har inte gått fort, men även sniglar rör ju på sig och något skall tydligen nu hända i varje fall. Man kanske bör vara tacksam över att tidsutdräkten för denna fråga inte blir lika lång som den blev för riksdagens krav på ersättning till personer som skadats genom brott, vilket krav ju framfördes i decennier innan det föranledde någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Det skall stor självövertinnelse till för att inte stryka sig i en situation som denna då kammaren är tom på folk och debatten har varat länge. Men det skall dessutom nästan övermänskliga krafter till för att bli sittande här inne – åtminstone om man har sin plats i någon av de bänkar där man har denna matta framför sig. Jag vill påtala detta som ett allvarligt hälsovådligt förhållande här i kammaren, och det är inte någon överdrift när jag säger det. Det gick väl an i slutet av förra sessionen när den var smutsig, men nu är det alldeles förskräckligt. Jag vet dock att det inte står i vanliga ledamöters makt att vinna beaktande för sådana synpunkter.

Låt mig så övergå till det jag egentligen skulle säga.

Den här debatten har mest handlat om sysselsättningen. Men oppositionens ledare herr Fälldin kom i alla fall i morse med några grönbetesnummer som skulle ge litet mer allsidighet åt centerns oppositionsledande roll. Nu har herr Hernelius varit ute på mycket mer vida vatten, varför det vill till starka nummer när man kommer upp i talarstolen så här långt fram på dagen.

Men det herr Fälldin sade i morse var bara det värt att observera när man vill få en karakteristik av centerns oppositionsledarroll. Han pläderade för två ting, en pläderyng som man – åtminstone om man har min höga ålder – måste le åt. Han talade om hur engagerad man är inom centern när det gäller den fackliga verksamheten. När man som jag har i livligt minne att lantbrukarna – huvudgruppen bland bondeförbundets väljare – var de sista som tillät sina anställda att organisera sig, när man upplevde hur statarna vräktes därför att de stred för sin föreningsrätt som de inte kunde få och när man vet under vilka omständigheter de vägrades mänskliga arbetsförhållanden, så häpnar man över att centern nu så där fast säger sig stå på de fackligt organiserades sida. Jag erinrar också om hur det var med lantarbetarnas hustrur, som inte förrän 1937 fick ett eget avtal. Dessförinnan hade de skyldighet att mjölka, bl. a. De var alltså ännu mer åsidosatta än männen. Men nu företräder centern som sagt väldigt framåt uppfattningar.

I varje debatt säger centerpartisterna vidare att de varit pionjärer när det gäller miljövarsfrågorna. Herr Fälldin var upprörd över miljöförstörelsen, som regeringen inte skulle ha observerat förrän sent men som centern väl hade observerat. Men vad fick vi för varningstecken på att naturen höll på att förgiftas? Jo, det var fåglar som föll ned döda på vägarna och i dikesrenarna, därför att de hade ätit betat utsäde som jordbrukarna använt för att få ett bättre skördeutfall. Det visade sig även hos djur och människor förgiftningstecken som orsakades av de bekämpningsmedel som jordbrukarna också använde för att få en bättre avkastning. Och några av de allvarligaste förgiftningarna av vattendragen berodde på utsläppen från skogsindustrierna. Där var ju centerns förre partiledare särskilt engagerad och spelade en kanske inte helt hedrande roll när det gällde utsläppen från hans fabriker; han orsakade, som vi vet, allvarlig miljöförstörelse.

Därför är det konstigt att centerpartisterna kan vara så tjockhudade att de ideligen – trots att de alltid stridit för markägarintressena och

Nr 112

Onsdagen den
8 november 1972

Allmänpolitisk
debatt

ägarintressena över huvud taget – låtsas vara pionjärer när det gäller att försvara naturen mot markägarna, oftast.

Men till dagens ämne mer. Det skulle vara oriktigt att låta höstens remissdebatt om sysselsättningen passera utan att den fick avspegla något av en diskussion som på ett alldeles särskilt intensivt sätt aktualiserats av det socialdemokratiska kvinnoförbundets program "Familjen i framtiden". Programmet var som ett hårt tramp på borgerliga tår. Säkerligen kommer det att omnämnas, även om man här inte har sagt så mycket om det. Vi hörde ett felaktigt citat från fru Söder nyss, men det var väl bara bra att hon fick tillfälle att säga att hon inte hade den uppfattningen om arbetet att det bara var en pina utan ansåg att det var en rättighet i sig själv som var värd att ha.

Jag är övertygad om att när vi kommer fram till valet återoppar man sig på det socialdemokratiska familjeprogrammet som ett hot mot de hemmaarbetande och som ett familjefientligt program. Särskilt när man kommer ut i buskagen får man nog höra ganska märkliga ting och ännu värre felcitater än det fru Söder här gjorde.

Varför blev det ett sådant motstånd från de borgerliga mot detta program? De har ju ändå så väldigt länge viftat med en kvinnovänlighet och låtsats vara med i en kamp för kvinnans självständighet. Jo, problemet – kvinnans ställning i familjen och i samhällsekonomin – vinklades från en ny sida genom att man utgick ifrån att varje människa bör ha lika rätt till förvärvsarbete oavsett om man är man eller kvinna, gift eller ogift, förälder eller barnlös.

Statsminister Palme uttryckte i morse mycket bra innebörden i vårt program. Han sade att grundvalen för kvinnans självständighet måste ligga på arbetsmarknaden.

Det blev många upprörda rubriker i den borgerliga tidningspressen över detta program. Man sade att hemmafrun var förlorad, att valfriheten för kvinnorna kastas över bord och att programmet innebar ett förbud mot hemmafruar. En del ondgjorde sig över att man inte skulle få ha städhjälp längre osv. Men vad står i programmet?

Först vill jag säga att det är ett ideologiskt färgat program, som syftar mot ett socialistiskt samhälle såsom slutmål och som förordar en socialdemokratisk reformpolitik som framgångsmetod. Vi tar alltså bestämt avstånd från den revolutionsromantik som under några år verkar att ha varit väldigt omhuldad i kvinnofrågor, även i borgerliga tidningar.

I inledningen säger vi att vi vill skapa ett samhälle utan sociala och ekonomiska klyftor, att vi inte för någon kvinnolinje, skild från männens politiska kamp, och att vi har en gemensam jämlikhetsideologi, när vi vill arbeta fram en jämlikhet för kvinnorna. Därmed är väl sagt att vi inte väntar att kvinnans ställning skall kunna förändras bara genom attitydpåverkan, utan vi beräknar att mycket viktiga ekonomiska genomgripande reformer behövs för att vi skall nå den likställighet som vi vill godkänna.

Vi har fyra grundsatser i vårt program, och de är formulerade på följande sätt:

"1. Alla vuxna människor skall ha möjlighet att självständigt utvecklas i enlighet med sina intressen och önskemål och i solidaritet med andra människor.

2. Alla vuxna människor skall vara ekonomiskt oberoende av an-
höriga.

3. Samhället skall stå neutralt i förhållande till människornas val av
samlevnadsform."

Det var någonting som herr Burenstam Linder inte tyckte i dag. Han
hade mycket att invända på den punkten.

"4. Barnens sociala, intellektuella och kulturella utveckling skall vara
oberoende av föräldrarnas ekonomiska förhållanden."

Detta program är inte formulerat och genomdiskuterat av den grupp
som herr Bohman var så rädd för och som han såg som upphov till en del
oro i tiden, nämligen "barlejon och kafénillén" - var han nu fick detta
uttryck ifrån - som hade normlöshet i sitt agerande. Nej, det är faktiskt
formulerat av några hemmafruar - några med barn, några med
förvärvsarbete och barn - och för övrigt har det fått full anslutning från
det socialdemokratiska kvinnoförbundet och har också helt vunnit gehör
i det socialdemokratiska partiet; vi vågar påstå att det är partiets
familjeprogram.

I dag nämnde statsministern mycket imponerande siffror på tillskottet
av kvinnlig arbetskraft, som ständigt har strömmat till under de senaste
åren. Arbetslöshetssiffran, sade han, som oroar och som egentligen ligger
till grund för dagens remissdebatt, är inte uttryck för att man har
minskat antalet anställda i produktionen, utan den är faktiskt ett uttryck
för att så många fler har strömmat till - så många fler anmäler sin
arbetskraft, så många fler vill göra någonting. Det måste ju vara ett
glädjande tecken att så många fler vill arbeta för att höja landets
produktion och därmed öka välståndet.

Det glädjande är också att man nu räknar in även dem som inte
tidigare har varit ute i förvärvsarbetet. Där tillkommer alla dessa
hemarbetande kvinnor. Jag hörde på fru Söder att hon tyckte det var
alldeles utmärkt, och hon sade också att många fler hemmakvinnor än de
som nu söker arbete skulle söka sig arbete om de trodde att det funnes
någon chans att få det. Vi är tydligen överens på den punkten, att det
finns ett nästan hundra procentigt intresse bland kvinnorna att få tillgång
till förvärvsarbete.

Kanske man rent av, om det blir så som vi har skisserat i vårt program,
att ytterligare 700 000 människor - dvs. alla kvinnor - kommer ut i
produktionen, skulle få möjlighet att förkorta arbetstiden för alla och i
synnerhet förkorta arbetstiden för föräldrar, så att de fick mera tid med
sina barn och kunde dela hemarbetet och få mera tid för varandra i
hemmet. Vi hoppas det; det är kanske ingen utopi, såsom några har
betecknat det.

Ett uttryck i programmet som särskilt har väckt irritation är att vi
förkastar valfriheten för kvinnorna - valfriheten att välja mellan
hemarbete och förvärvsarbete. Kvinnoförbundets ordförande Lisa
Mattson spetsade till frågan när hon sade att vi kastar valfriheten över
bord. Vad är det för valfrihet vi har? Det finns ingen, om man kräver att
alternativen för förvärvsarbete och hemarbete skall vara likvärdiga i fråga
om självständighet och ekonomisk standard. Den som har en aldrig så
tung arbetsbörda i hemmet har ändå icke någon som helst ekonomisk

självständighet på grund av sitt eget arbete. Hon har ingen lön, hon har inga av alla de förmåner som i dag är knutna till allt förvärvsarbete. Hon har alltså ingen semester, ingen tjänstepension, ingen existensvärdig moderskapsförsäkring, ingen olycksfallsförsäkring, ingen grupplivförsäkring osv. Den sociala trygghet som hon har har hon på grund av sin mans – och gäller det mannen kan det vara på grund av hustruns – välvilja och på grund av hans arbetsinsats. Och så tillhandahåller samhället litet nödhjälp i form av folkpension och litet socialvård, om hon skulle behöva det.

Vi instämmer verkligen i vad herr Bohman sade i dag om att det egna arbetets trygghet är bättre än den trygghet samhället har att svara för. Vi vill ge detta tillämpning på både män och kvinnor, alltså även på de hemarbetande kvinnorna. Om också herr Bohman gör det är det ett mycket glädjande stöd för vårt kvinnoprogram och för det sätt att gå fram på som vi planerar.

Visst har det gjorts försök att plästra på de hemarbetandes sociala trygghet, men ingen kan väl påstå att det finns verkliga utsikter att göra t. ex. hemmafruförsäkringen likvärdig med en sjukförsäkring för förvärvsarbetande eller att ge hemmafrun en pension som står i paritet med en förvärvsarbetandes.

Fru Söder sade att man krävt ATP-poäng. Jag vill säga fru Söder att jag lär vara den första som i riksdagen och på annat sätt tog upp frågan om att den som har vårdnaden om barn borde få tillgodoräkna sig ATP-poäng. Men ingen har sagt att dessa poäng skulle innebära att man hade rätt till en tjänstepension, utan de skulle endast vara en förstärkning av de år som man kunde tjäna in på förvärvsarbete före eller efter den tid man hade vårdnaden om barn. Det är först på detta förvärvsarbete som man skulle kunna grunda en pension, varpå man skulle kunna lägga till ett par poäng för vårdnaden av barn. Ingen har framfört något annat förslag, och vi kan alltså inte säga att vare sig kraven på ATP-poäng eller kraven på en liten förhöjning av sjukförsäkringen för hemmafruar utgör någonting som säger att vi likställer hemarbete med förvärvsarbete.

Det förslag om vårdnadslön som här nämndes är inte nytt. Det hade vi med i vårt kvinnoprogram från 1964. Som Lisa Mattson sade har vi måst kasta möjligheten till valfrihet över bord, eftersom vi inte sett några framgångsmöjligheter att få en verklig likställighet. Inte ens de djärvaste har tänkt att man under barnavårdande är skulle ha en så stor vårdnadslön, att det gav samma ekonomiska ersättning som om man hade gått ut i förvärvsarbete. Ingen har kommit med ett sådant förslag. Även om man skulle kunna tänka sig detta bara för några år under vårdnadstiden, skulle det komma att kosta oerhörda pengar. När förslaget har diskuterats bland annat i familjepolitiska kommittén, har det förkastats eftersom man ansett sig kunna nå bättre möjligheter för kvinnorna och bättre omvårdnad av barnen genom att lägga pengarna till familjerna på annat sätt.

Det finns alltså inte något likvärdigt alternativ till förvärvsarbetet i fråga om trygghet och ekonomisk ersättning. När man här talar om vissa förbättrade förmåner för de hemarbetande är det ett skenalternativ. Vi godkänner inte denna nedvärdering av kvinnorna i vårdnadsarbetet. Vi

godtar det helt enkelt inte som en lösning. Liksom statsminister Palme säger vi att ekonomisk självständighet och oberoende ligger på arbetsmarknadssidan; för de hemarbetande kvinnornas del får man ha tillgången till förvärvsarbete så gen som möjlig för att de skall få en likställighet.

Vårt likställighetsresonemang har emellertid konsekvent drivit oss dithän att vi säger: Innan vi har erbjudit kvinnorna en möjlighet till förvärvsarbete, innan vi givit alla mödrar eller fäder möjlighet att få sina barn väl omhändertagna bör vi icke skippa de förmåner som i dag finns av typen änkepension eller hustrutillägg. De får vara kvar. Vi har också sagt att de andra förmåner, som vi i dag har på ett så blygsamt sätt för de hemarbetande, bör förbättras. Men vi säger att ersättning vid sjukdom eller vid barnsbörd, pension, vid yrkesskador och arbetslöshet bör tillskapas på annan grund än att vara kopplad till mannens lön. Den bör vara kopplad till kvinnans egen arbetsinsats såsom vårdare.

Arbete åt alla, likställighet i omsorgen om alla barn är de principer vi hävdar i vårt familjeprogram och som har verkat så främmande för en del på det borgerliga hållet. Men om vi nu vill att det skall anskaffas arbete, har vi aldrig tänkt oss att man så att säga skall öronmärka kvinnorna med någon länsbökstav och säga att det endast är där de skall ha arbete som det föresvävar centerpartiet. Vi har nog tänkt att det här måste bli en rörlighet på arbetsmarknaden och full frihet att söka sig till olika möjligheter för sin försörjning.

Men jag kan försäkra att det program vi har lagt fram inte ger uttryck för någon normlöshet utan snarare ger uttryck för mycket höga normer och för en omsorg om barnen och om de hemarbetandes självständighet och likställdhet.

I dag kom en av de yngre moderaterna – kanske en av de främsta här i kammaren – nämligen herr Burenstam Linder med en hel del påståenden som kunde tydas så att han inte var intresserad av att ge de ogifta – och det gällde i hög grad kvinnorna – samma ställning som de gifta. Jag vet att han har skrivit en artikel i Svenska Dagbladet för ganska länge sedan om detta. Han hade en betraktelse över som han sade vad regeringens skatte- och bidragssystem innebar. Han sade att det utgjorde en premiering av dem som inte gifte sig. Han tyckte inte om självständigheten – den irriterade honom. Han tyckte att systemet motverkade äktenskapet. Jag vet inte riktigt vad som rörde sig inom honom. Det föreföll mig, som om han ville angripa särbeskattningen och önskade en sambeskattning. Han var missräknad över att bidrags- och skattesystemet – som det nu var utformat – inte utgjorde det tryck på unga människor som han ville ha för att få dem att gifta sig. Vi vet ju att man även i de bästa familjer i moderatkretsar numera lever i synd ganska ordentligt efter gammal uppfattning. Herr Burenstam Linder frågade flera gånger som en sökande ande och tittade sig omkring i salen om någon skulle kunna säga vad detta berodde på. Men han utgick i sina resonemang från att detta berodde på att både gifta och ogifta fick del av de förmåner som var förknippade med vårt bidrags- och skattesystem.

Jag uppfattade det också som om han inte tyckte om det bostadsstöd som nu lämnas barnfamiljer i lägre inkomstgrupper. Detta stöd lämnas väl

även till ogifta med barn. Men det var någonting som irriterade herr Burenstam Linder även på denna punkt.

Han tyckte självklart inte om den skattelättnad som genomförts för ensamstående med barn. Han ville speciellt markera att beskattningen borde vara sådan att den blev till fördel för dem som var gifta. Faktum är i alla fall att ett gift par där endast ena maken har inkomst har en extra skatteförmån, nämligen ett avdrag på 1 800 kronor. Om båda makarna har egna inkomster, har de också mycket goda förmåner. Jag har läst den lista som herr Burenstam Linder en gång redogjort för. Det finns inte någon genomgående tendens att favorisera de ogifta eller en familj där en man och kvinna lever tillsammans utan att vara gifta. Bidrags- och skattesystemet kan nämligen verka mera fördelaktigt för de gifta i det ena fallet och mera fördelaktigt för de ogifta i det andra fallet, men det är inte här fråga om någon genomgående tendens. Uppenbarligen ville dock herr Burenstam Linder driva den linjen att man genom bidrags- och skattesystemet borde försöka rädda äktenskapet.

Vid brist på daghemsplatser har man hittills haft som praxis att den ensamstående med barn har fått företräde. Ingen vågar väl heller påstå att denna praxis är felaktig. I så fall kan man ju väcka en motion. Jag tror det är knappt två år sedan vi senast hade borgerliga motioner i vilka man absolut krävde en utredning om de ensamståendes missgynnade ställning. Motionerna har kommit igen år efter år. I dag säger man att de ensamstående är alltför gynnade. Jag tycker det är smätterier och har svårt att se att det är något annat än en allmän vilsenhet inför utvecklingen som gör att man resonerar så. Hur kan en framstående ekonom som herr Burenstam Linder försöka göra detta till en stor sak? Han sade att han skulle komma igen i kammaren och "ta en helafton i frågan". Det är dock märkligt att han i samma mening som han talade om att regeringens skatte- och bidragspolitik missgynnade äktenskapet gick in på ett moraliserande om hur bedrövligt tillståndet för närvarande var med ett ökat antal narkomaner. Fler aborter och kriminalitetens olyckor som breddade ut sig. Skulle det också vara en följd av regeringens skatte- och bidragspolitik? Det vore intressant att få höra om herr Burenstam Linder står för det. Om inte annat så får vi väl "klämna" honom nästa gång han uppträder i den här frågan. Jag misstänker att det kanske gick litet av gammal vana när han tog upp dessa ting tillsammans. Frågan är om man inte kan misstänka att det är vanlig moderatpropaganda när man först har hört herr Bohman och sedan herr Burenstam Linder resonera om dessa ekonomiska orättvisor, som man säger, och sätta dem i samband med det moraliska förfall som de ser omkring sig. Jag är rädd för att det är så.

Med utgångspunkt i det socialdemokratiska familjepolitiska programmet och de principer som vi där hävdar vill jag säga att det är med tillfredsställelse vi noterar de åtgärder som nu har föreslagits av regeringen för att öka arbetstillfällena, för att stimulera bl. a. till vårdutbildning och få fler ungdomar ut i arbete. Vi ser dem som ett plus och åtgärder i rätt riktning som väl överensstämmer med vår uppfattning om hur ett framtida samhälle skall se ut, hur familjen bäst skyddas.

Fru SÖDER (c) kort genmäle:

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm säger att jag har gjort mig skyldig till ett felcitat. Jag citerade inte utan refererade den här kommitténs lilla skrift om ett familjepolitiskt program. Men jag skall citera ur den nu, så får andra döma om jag gjorde mig skyldig till en överdrift eller inte. Det står nämligen: "I borgerliga kretsar formuleras målsättningarna för arbetslivet utifrån övertygelsen att förvärvsarbete är något negativt; att människan kan förmås till arbete endast med hjälp av piska eller morot. Vi tar avstånd från denna människosyn som är djupt reaktionär och människofientlig."

Det jag sade var verkligen mycket välvilligt i förhållande till det citat jag nu har läst upp. Jag tar verkligen själv – och det gör centern också – avstånd från den syn som här har pådyvlats andra partier och som jag är övertygad om inte har någon förankring i verkligheten.

För övrigt avstod jag i mitt förra anförande från att gå in på vårt familjepolitiska program och det program som vårt kvinnoförbund har framlagt i form av en skrift som heter Barnvänligt arbetsliv, därför att jag vet att den frågan kommer att debatteras i morgon av företrädare för de olika partierna.

Jag vet dock – det vill jag begagna tillfället att framhålla – att det i långa stycken råder en stor samstämmighet mellan Socialdemokratiska kvinnoförbundets förslag och det förslag som Centerns Kvinnoförbund har lagt fram. Men det finns naturligtvis också avgörande skillnader, som jag inte har tid att utveckla här i någon större omfattning. Jag vill bara nämna en, som fru Eriksson i Stockholm ägnade stor uppmärksamhet, nämligen frågan om valfriheten. Jag stryker livligt under att det i dag inte finns någon större valfrihet för kvinnorna att gå ut i förvärvsarbete, men jag hävdar bestämt att vi inte får ge upp valfrihetsprincipen. Det är inte vi som skall bedöma hur människor gör sina val. Vi skall ge dem förutsättningar att kunna välja. Sedan är det individen själv – far eller mor; vi vill arbeta för att de skall vara jämställda – som skall avgöra om man skall välja yrkesarbete framför att vårda de egna barnen. Det är dit vi vill nå med de åtgärder som vi kommer att ytterligare utveckla i konkret form under diskussionen i morgon.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Man kan misstänka det mesta när det från moderat håll antyds att ingående av äktenskap eller inte är beroende av huruvida det utgår en skattereduktion eller ett litet bidrag. Under sådana förhållanden är det inte märkligt om man tror att även frågan om arbetet bedömes på detta lättvindiga sätt.

Men beträffande valfriheten, fru Söder, har vi inte – och det står inte i någons makt – föreskrivet för människor hur de skall göra. Men vi säger att det är ett hyckleri att påstå att det finns valfrihet när det ena sättet att arbeta ger ekonomisk trygghet och självständighet medan det andra inte ger en motsvarande ekonomisk trygghet. Man kan för all del säga att de hemmaarbetande skall ha rätt till sådan trygghet, men vad vi vill säga är att om vi skall tala om valfrihet, bör det verkligen vara fråga om en valfrihet mellan olika alternativ, som ger självständighet och ett ekono-

miskt utbyte motsvarande vad som utgår för arbetsinsatser på olika håll i förvärvslivet. Vi vill nämligen inte ifrågasätta att arbetsinsatserna är så skilda i värden. Vi tror att arbetsinsatsen i form av vård av barn i hemmet kan vara precis lika mycket värd som en arbetsinsats utanför hemmet, och vi hävdar att det då också vore skäligt att garantera samma ekonomiska uppskattning för bägge slagen av insatser.

Vi har inte sett något sådant förslag. Jag refererade de förslag som kommit. Vi godkänner inte dessa och anser inte att man kan slå sig till ro med dem. Vi skall försöka förbättra dem, men vi tror inte att detta är utvägen. Vi menar att kvinnorna bör ha en säkerhet i sitt förvärvsarbete, så att de får viss ersättning även om de gör uppehåll i detta för att utföra en insats i hemmet. Det tror vi är bättre än att kvinnorna först skall arbeta i hemmet utan någon trygghet och sedan skall hoppa in någon gång i förvärvsarbete när det verkar lämpligt, ofta på mycket ofördelaktiga villkor. Likställigheten mellan kvinnor i hemmet och utanför hemmet, som båda är arbetande, tillgodoses icke genom de förslag som framlagts, och det är därför vi säger att vi vill ha en bättre grund för likställigheten.

Fru SÖDER (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan inte förstå logiken i detta resonemang. Först talar fru Eriksson i Stockholm om att man bör värdera yrkesarbete utanför hemmet och i hemmet lika. Men i nästa ögonblick är hon färdig att ge upp tanken på att verkligen skapa likställighet också i trygghetsavseende och i ekonomiskt avseende. Jag är medveten om att detta mål är mycket högt satt, men vi menar att man inte får ge upp strävandena att nå det och bara gå in för det andra alternativet, som enligt ert program är att kvinnan först skall gå ut i förvärvslivet och att man sedan törhända skall skapa valfrihet för henne. Den vägen vill inte vi gå.

Det fanns en annan punkt i fru Erikssons förra anförande som jag skulle vilja kommentera. Hon sade att vi i vår riksplan vill öronmärka kvinnornas arbetsplatser. Det är inte alls så vårt förslag fungerar. Vi vill skapa en differentierad arbetsmarknad i alla regioner, så att människorna får valfrihet även i fråga om bostadsort. Vi har aldrig trott att rörligheten hos arbetskraften skulle upphöra. Vi vill bara att det skall finnas möjlighet att välja, både inom regionen och mellan regionerna. I dag är det dåligt beställt med den valfriheten.

Fru ERIKSSON i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Man skall vara bra anspråkslös, fru Söder, om man anser att man har skapat ett alternativ genom att år efter år slänga in en motion som ingen tar på allvar, nämligen den om att vårdnadsbidragen skall kunna ersätta vad en kvinna i förvärvsarbete utanför hemmet får. Vi anser att man skall ha betydligt större anspråk på ersättningarna åt kvinnorna i hemmet, men efter de långa och fruktlösa försök som vi själva har gjort – där vi ibland har fått ett litet halvhjärtat instämmande från det borgerliga hållet – tror vi inte att det lyckas. Därför säger vi: Ge kvinnorna rätt till arbete och en förankring i de sociala förmåner som är knutna till arbetet! Innan det lyckats vill vi genomföra sådana

förbättringar som t. ex. centern i mera blygsam skala har föreslagit de senaste åren. Vi nöjer oss icke med de blygsamma förslagen, utan vi vill så snart som möjligt förbättra förmånerna, men vi tror inte på att samhället rår med det.

Jag nämnde en verklig vårdnadslön — ingen har trott att vi kan komma ut med en sådan. Vad är det för nytta med avslagna motioner och fina resonemang?

Herr talmannen anmälde att fru Söder anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr förste vice talmannen BENGTON (c):

Herr talman! Ett genomgående tema i dagens debatt är ju svårigheterna med sysselsättningen. Vilka är orsakerna till att vi har så stor arbetslöshet, och vilka åtgärder skall man vidta för att få bort denna arbetslöshet? Jag vill säga att detta problem inte har uppkommit helt hastigt, utan enligt min uppfattning är det en under många år tillämpad felaktig politik och en dålig planläggning som nu leder till den arbetslöshet och de svåra ekonomiska problem som vårt land kämpar med.

Regeringen har inte förmått åstadkomma en sådan fördelning av våra tillgångar att tillräckliga investeringar kunnat göras, och därmed har vi hamnat i sysselsättningssvårigheter. Har vi en bruttonationalprodukt — om jag inte räknar in export och import, som ungefär balanseras just nu — på 180 miljarder kronor, så är det klart att den måste fördelas på ett sådant sätt att det görs nödvändiga investeringar. Detta har regeringen inte lyckats med. Det går inte att lösa sysselsättningsproblemen på lång sikt enbart med opportunistiska punktåtgärder. Herr Sträng talar om selektiva och generella åtgärder, och nog kan det väl tillgripas selektiva åtgärder, men ofta har regeringens åtgärder i det fallet varit temporära och insatta vid felaktiga tidpunkter. De har också många gånger varit opportunistiska, och därmed har de inte fått den effekt de skulle ha haft.

Regeringens politik har lett till högre arbetslöshetstal än någon gång under efterkrigstiden vid denna tid på året. Det är speciellt äldre arbetskraft, kvinnor och icke yrkesutbildade ungdomar som har det värst. När man studerar arbetslöshetssiffrorna måste man också observera hur många som är sysselsatta med omskolning och med arbetsvårdande åtgärder och inte bara de direkta arbetslöshetssiffrorna — inte därför att dessa grupper är sysslösa utan därför att de har en sysselsättning som inte ger trygghet eller bestående arbete i framtiden. Den som arbetar på ett beredskapsarbete kan ju inte gärna känna sig nöjd och säga sig att han är trygg och säker. Han måste ju alltid söka sig någonting annat.

Slår man samman siffrorna för arbetslösa, beredskapsarbetande, de människor som omskolas och som har sin försörjning med hjälp av arbetsvårdsåtgärder, så finner man att under september var det ca 150 000 personer som inte hade reguljärt arbete. Siffran är så hög att den borde oroa i synnerhet alla politiker men också alla andra. Varje arbetslös är något mycket allvarligt för vårt land, och det är ofta en katastrof för den enskilde att ha hamnat i arbetslösheten.

Nr 112

Onsdagen den
8 november 1972

*Allmänpolitisk
debatt*

Men de som inte tycks ha oroat sig värst mycket är regeringsmedlemmarna. När riksdagen började den 17 oktober hade man inte orkat med att få fram några förslag till åtgärder för att lindra arbetslösheten, utan man måste vänta ytterligare tre veckor, och vi fick propositionen i går. Det var verkligen en ovanligt semestertrött regering.

Utöver de åtgärder som kommer att beslutas för att lätta på arbetslöshetsproblemet just nu borde man på allvar ta itu med sysselsättningsproblemen på längre sikt. Det är helt riktigt att man på allt sätt skall försöka minska arbetslösheten också på kort sikt, men det är ansvarslöst att – som regeringspartiet gör – skjuta frågan om sysselsättningen på längre sikt åt sidan. Tar man den frågan på allvar finner man att det är vårt näringslivs konkurrensförmåga och expansion som är nyckeln till beredande av sysselsättning åt alla. Det går inte att bara vidtaga statliga åtgärder på kort sikt – och det går ännu mindre att lita till statliga företag. Ingenting av det kommer att lösa arbetslöshetsproblemen.

Som alltid återkommer man även i dagens debatt till investeringsverksamheten i vårt land. Under hela 1960-talet var de framtidsproduktiva investeringarna mycket svaga, såsom ofta med skärpa påtalats från centerns sida. Industriinvesteringarna ökade i Sverige endast med 15 procent under 1960-talet mot 50 procent i t. ex. Italien och Frankrike och 100 procent i Förenta staterna. Den svaga investeringsutvecklingen har fortsatt också under de första åren av 1970-talet. 1970 ökade industriinvesteringarna med ca 5 procent och 1971 med 3 procent. Den investeringsökningen är så pass liten att den knappast fyller igen det som rationaliseras bort; det räcker inte för att bereda arbete åt den arbetskraft som permitterats på grund av att företagen får rationellare maskiner. I år förefaller det som om ökningen skulle stanna vid 2 procent. När finansministern har talat om den svaga investeringsutvecklingen – när vi gång på gång påpekat detta från centerns sida – har han alltid tröstat sig med att bostadsinvesteringarna och kommunernas investeringar har ökat. Det är alldeles utmärkt. Jag vill också att vi skall bygga bostäder; jag vill att vi skall klara ut kommunernas problem, men det är bara att observera att den sortens investeringar i regel bara skapar sysselsättning för en kort tid och inte för framtiden. Det blir ingen export av att man bygger nya och bra bostäder. Det kan mycket väl hända att de som bor i dem kommer att få större arbetskaper på grund av trivsel och annat – därför att de bor i en modern bostad – men det blir inte fråga om någon större ökning av produktionen genom att man fått dessa nya bostäder.

Investeringsfrågan har just nu åtminstone tre mycket aktuella komponenter, som jag vill nämna. Vi måste investera för en bättre miljö – det har det sent omsider blivit enighet om –, vi måste investera för att rationalisera, och vi måste investera för att expandera.

Rationaliseringsinvesteringar bör rimligen leda till att det blir färre sysselsatta – en modern maskin måste verka på ett sådant sätt att man kan spara in arbetskraft, och då blir det färre som kommer att arbeta – men de är nödvändiga för att vi skall kunna hävda oss i konkurrensen med andra länder. Det är ingenting att göra åt det! Den genom rationaliseringen minskade sysselsättningen måste kompenseras genom

expansionsinvesteringar, som måste svara för sysselsättningen åt kommande arbetssökande. Och därvidlag vill jag inte fränkänna storindustrin dess stora betydelse; visst kan den bidra till expanderande sysselsättning, men vi skall också komma ihåg småföretagens stora betydelse i det fallet. Företag som har startat i mycket blygsam skala har i väldigt många fall utvecklats till rätt avsevärda storföretag – för att inte tala om andra småföretag, som står för en mycket stor del av den svenska produktionen. Inte minst inom det län jag representerar finns många småföretag; var och en kan resa ned till Gislaved, Anderstorp, Gnosjö osv. och se hur det är i småföretagen där nere, hur många som är sysselsatta där och hur väl de företagen kan hävda sig i konkurrens också med storindustrin.

Det är alltså den svaga investeringsutvecklingen som till största delen orsakar dagens arbetslöshet – och där har regeringen sin dryga skuld genom att den inte kunnat planera på ett sådant sätt att investeringarna ökat i tillräcklig omfattning för att ge sysselsättning åt alla.

I det program som nu har föreslagits finns många bra punkter. Men om man ser på programmet ur den aspekt som jag har talat om – att bygga för framtiden så att svenskt näringsliv kommer att expandera och ge mera sysselsättning – finner man att det problemet tas upp i ytterst få punkter. Man kan möjligen säga att det berörs i förslagen om ett generellt extra skatteavdrag och ett ökat direkt stöd till industrins forsknings- och utvecklingsarbete. Sådana förslag siktar på framtiden liksom förslaget att man skall lämna exportkrediter i speciella fall. I övrigt är det fråga om åtgärder för stunden som inte innebär en ökande sysselsättning.

När finansminister Sträng i sitt anförande behandlade kreditfrågorna ställde jag mig ganska undrande. Det är inte mer än ett eller ett par år sedan som finansministern sade att staten skall låna så litet som möjligt för att ge företagen bättre kreditmöjligheter. I dag har finansministern argumenterat tvärtemot detta och sagt att det inte är lämpligt att företagen får låna alltför mycket. Över huvud taget måste det vara fel att underbalansera en budget i en högkonjunktur, men det har finansministern gjort under mycket lång tid.

Finansministern ansåg att företagen får bättre likviditet om de får bättre lånemöjligheter. Vi hoppas väl att de också skulle använda en del av pengarna till investeringar, kanske alltsammans. I så fall när vi det syfte som vi önskar nå, dvs. att skapa större sysselsättning.

Det är för övrigt egendomligt att finansministern i ena ögonblicket säger att 2 procent i löneskatt inte är så farligt, det påverkar inte företagets ekonomi, men i nästa ögonblick säger att den där kvartsprocenten på ATP-avgifterna får god effekt. Hur kan man få det att gå ihop? Kan det verkligen harmoniera?

Sedan hade vi den här diskussionen om att låna till skattesänkningar. Först vill regeringen sänka skatten, men man vet inte om man har pengar härtill – man kunde ju tämligen säkert räkna ut att det inte gick att få igenom den höjda moms. Då kastade man helt hastigt över till att i enlighet med en kommunistisk motion i stället höja löneskatten. Därvid gjorde man ett av de sämsta drag man kunde göra, för då försvårade man för det näringsliv som skall bära upp sysselsättningen. Som herr Fälldin

har framhållit tidigare i debatten i dag har vi lika stor anledning att påstå att socialdemokraterna vill låna pengar till att sänka skatten som de har att påstå att vi vill göra det.

Slutligen, herr talman, har två socialdemokrater i mycket svepande ordalag kritiserat centern. Herr Svanberg kritiserade, utan att egentligen bevisa någonting, centerns regionalpolitik, talade om att centerns program är ett pekoral osv. Det innehåller inga fasta punkter, sade herr Svanberg. Men tidigare hade statsministern sagt att punkterna i programmet var alltför hårda och fastlåsta. Hade ni inte kunnat koordinera edra uttalanden? Vem har rätt, herr Palme eller socialdemokraternas grupp- ledare i kammaren?

Dessutom gjorde sig herr Svanberg skyldig till en felaktig historieskrivning – han kände sig ju i sin partifanatism så väldigt trampad på tårna när centern påstod att den vid något tillfälle hade tagit en del initiativ. Han talade om lokaliseringpolitiken i slutet på 1950-talet. I själva verket började centern redan 1944 ta upp den frågan.

Herr Svanberg talade vidare om ideologiska problem, och jag vill i det sammanhanget bara säga att socialismen i sig själv är centralistisk. Hur skulle den egentligen fungera om den inte vore det? Skall man ha socialism i något län i vårt land och inte i de andra länen? Nu är det ju bevars så att socialdemokraterna inte alltför mycket har bundit sig vid sitt program i det fallet, men skulle det genomföras fick vi en centralistisk politik.

Herr Svanberg tycker tydligen att socialdemokraternas ideologi är mycket fast och bra. Men observera då hur socialiseringspunkten i partiets program har förändrats! Förr stod det direkt: "I samhällets ägo överföres", och så räknade man upp banker och en del andra saker. Numera står det att "i all den utsträckning som det är nödvändigt för att nå en effektiv produktion" skall man överföra osv. Det är en väsentlig förändring.

Slutligen till vad fru Eriksson i Stockholm sade. Det är bra märkligt att när man skall argumentera får man gå 30, 40 kanske 50 år tillbaka i tiden för att få något hugg på centerpartiet – och får det inte ändå. Lantarbetarna skulle vara de sista som organiserade sig. De fanns på de stora jordbruken och tillhörde inte vårt parti utan en helt annan grupp. Men när lantarbetstidslagen skulle antas 1936 var det vårt parti som hjälpte till att få den igenom, för socialdemokraterna hade inte majoritet den gången.

Jag förstår att det är en stor besvikelse att så många av Landsorganisationens medlemmar är centerpartister och att det är så mycket som sammanfaller i LO:s program och i centerns, t. ex. i fråga om räntepolitik, sänkt pensionsålder, u-hjälp och en rad sådana frågor. Där hävdar Landsorganisationen och centerpartiet ungefär samma uppfattningar.

Jag tycker att fru Eriksson skulle tala tyst om miljöpolitik. Hon som är känd för att hon som utskottets talesman bekämpade den motion som 1962 var inledningen till hela miljöpolitiken. Hon har all anledning att ångra vad hon sade vid det tillfället och skulle nog inte tala om det nu.

I vad gäller miljön i övrigt så var det redan 1951 som vi hade den första

motionen från centern om vattenvården. Det gick trögt för den dåvarande socialdemokratiska regeringen i början av 1951 att tillsätta den begärda utredningen, och senare blev det centerpartisten Hjalmar Nilson i Spånstad som kom att tillsätta den.

Jag tycker att så pass framstående socialdemokrater skulle kunna undvika att i så svepande ordalag kritisera centern. Skall vi fästa någon vikt vid det, får man allt konkretisera och bevisa det man säger.

Herr WERNER i Malmö (m):

Herr talman! Jag skall inte använda mig av fru Erikssons i Stockholm metod att angripa en ledamot som i denna sena timma, förklarligt nog, inte befinner sig i kammaren. Fru Eriksson har också gått, men jag tror att jag genom riksdagstrycket, herr talman, å Staffan Burenstam Linders vägnar kan få invitera fru Eriksson till den s. k. helafton som han har låtit annonsera, då han skall ta upp familjepolitiken. Nog om det.

Jag vill använda mina minuter till att rikta uppmärksamheten på ett par utvecklingsländer som i särskilt hög grad är föremål för debatt i samband med det svenska biståndet, och jag tänker då på Bangladesh och Vietnam.

Biståndet till Bangladesh är tvivelsutan välmotiverat. Landet uppvisar just de kriterier som riksdagen uppställt som villkor för bistånd. Trots de svåra lidanden som landet genomgått för knappt ett år sedan — naturkatastrofer och inbördeskrig — kan det i dag uppvisa politisk stabilitet, och man har ingen anledning att räkna med snara, nya inre omvälvningar, som vissa tidningar gjort gällande.

Åran av detta måste till stor del tillskrivas regeringschefen shejk Mujibur Rahman. Hans grundmurade ställning i hart när alla läger är uppenbar för envar som på ort och ställe tar del av läget. Den bottnar inte i att regeringschefen har någon exceptionell konstitutionell maktställning, men väl däri att Rahman är en personlighet av ovanlig resning och kraft. Han är därtill en klart demokratiskt sinnad politisk ledare.

Parlamentet har i dagarna antagit en ny konstitution. Det kan kanske vara av intresse att veta att man vid utarbetandet av denna konstitution tagit lärdom av vår svenska grundlagberedning. Detta omvittnades med skärpa vid samtal med utrikesministern i Dacca, Abdus Samad.

Återuppbyggnaden i landet har framskridit i rask takt. Broar och kommunikationsleder har i stor utsträckning reparerats. Humanitära biståndsorgan i samverkan med regeringen håller som bäst på med att återuppbygga de krigshärjade provinserna, främst genom s. k. Community Development, innefattande bostadsbyggande, vattenförsörjning och jordbruksprojekt. Man har också ett program för skolning och hälsovård. Detta gäller de många bengaler som under kriget flydde ur landet till Indien och som sedan har återvänt. Det var ju ungefär 10 miljoner som vandrade fram och tillbaka över gränsen.

Jag har särskilt tagit del av verksamheten vid Rangpur-Dinajpur Rehabilitation Service, RDRS, som arbetar i de båda norra provinserna och är ett biståndsorgan som helt finansieras av Lutherska världsförbundet, vari den svenska Lutherhjälpen ingår som stor bidragsgivare.

RDRS har ett hundratal avlönade infödda biståndsarbetare. Det är väl

utvalt folk – byggnadssnickare, jordbrukare och folk med viss ingenjörsutbildning. Den administrativa chefen för arbetet, ingenjör Jon Westborg, framhåller emellertid att dessa arbetare i brist på medel bara kan utnyttjas till 45 procent. Men man måste ha dem alla i tjänst för att kunna bygga upp denna del av infrastrukturen som behövs i de krigshärjade provinserna. Det betyder att denna organisation skulle kunna vidga sin verksamhet till det dubbla om man bara hade medel. Detta skulle kunna ske utan att man behövde utbygga administrationsapparaten.

När vi nu anslagit höga belopp, 105 miljoner av statsmedel, till bistånd i Bangladesh, borde det vara klok biståndspolitik att transferera pengar till hjälporganisationer av det slag jag här har nämnt. Det har man ju redan gjort. Under det gångna budgetåret har t. ex. Lutherhjälpen erhållit 1,9 miljoner kronor. Men det var just i det svåra katastrofläget under Östpakistankrisen och när naturkatastroferna inträffade. Sedan dess har man fått en anhållan om 0,9 miljoner kronor, och det ärendet har bordlagts.

Vietnam är ett mera kontroversiellt mottagarland. Ett stort humanitärt bistånd är man beredd att ge till Nordvietnam, medan man hittills överfört blygsamma belopp via Internationella röda korset till humanitärt arbete i Sydvietnam. Vi ger alltså redan bistånd till Sydvietnam, men som sagt ett rätt blygsamt sådant. Jag vill erinra om att det finns mängder av krigsflyktingar och andra krigsoffer också i Sydvietnam. Jag har rest från läger till läger, och de erbjuder den vanliga fruktansvärda anblicken av lidande – hungriga, tysta människor, barn som inte leker, människor utan hopp, detta som man möter i de flesta på det sättet krigsdrabbade länder.

Dessa människor är naturligtvis inte hjälpta i nuläget av att man skäller på USA och på trupperna i landet eller vädrar sina aggressioner mot den krigströtta regimen i Sydvietnam. Det är helt klart att ett fredsavtal mellan de inblandade parterna måste komma till stånd om den nya dagen skall randas. Men redan nu finns det ju all anledning att göra en humanitär insats bland alla de många tusen människorna i flyktinglägren. Det kan ett neutralt och humanitärt land som vårt göra med gott samvete. Regeringen i Saigon ger de humanitära organisationerna full frihet att verka i de många flyktinglägren, och man gör själv också vad man kan. Särskilt har jag fått inblick i det arbete som organisationen Joint Relief Committee utför och som också den svenska Lutherhjälpen stöder. Det är ett intressant biståndsorgan som så till vida representerar en ekumenik över religionsgränserna att i den organisationen arbetar kristna kyrkor och buddistiska organisationer sida vid sida. Den organisatoriske chefen är romersk katolik och generalsekreteraren är buddist, och deras arbete stöds alltså av Lutherpengar. Det är ett ganska gott exempel på fin ekumenik, och den kristna kyrkan har ju inte monopol på ambitionerna att hjälpa socialt. Det måste vara en kristen plikt att samverka med alla som vill dra åt samma håll, och här gör man en väsentlig social insats för de många olyckliga människorna i Sydvietnam.

Får jag sedan till sist också, herr talman – för att hålla riksdagens

samvete levande – erinra om löftet att uppnå det s. k. enprocentsmålet budgetåret 1974/75. Vi minns nog med vilket patos vi en gång tog beslutet, ackompanjerat av högtidliga deklamationer att detta var ett uttryck för att vi ville ”visa solidaritet med svältande folk” – förvisso överord, men så sades det. Nu vet vi att både finansministern, Arne Geijer och några till hesiterar för det löftet. Och visst kan det fresta på att komma ut med dessa pengar, med tanke på det kärva finansiella läge som vi försatt oss i. Men det vore beklämmande om riksdagen skulle behöva sänka den utlovade anslagsökningen till nödlidande folk för att t. ex. få råd att höja anslaget till de politiska partierna med 12,75 miljoner, varom det kom en proposition i går, för att nu bara ta ett exempel på anslagsökningar som gäller oss själva och som knappast kan prioriteras framför hjälpen till nödlidande folk.

Det finns i vårt land bland kyrkornas folk en stark opinion för att riksdagen inte skall svika sina löften – och detta gäller människor av vilka många redan har underkastat sig en motsvarande frivillig beskattning till förmån för u-länder.

I slutet av förra månaden höll Lutherska världsförbundets svenska sektion sitt riksmöte med delegater som representerade samtliga stift, biskopsmötet och alla kyrkliga centrala organ. Där antog man en resolution med vädjan till riksdagsledamöterna att stå fast vid givna löften och att uppnå etappmålet 1 procent av bruttonationalprodukten 1974/75. En sådan bred kyrklig vädjan bör väl kunna ge t. o. m. en finansminister litet råg i ryggen.

I detta anförande instämde herr Komstedt (m).

Herr HANSSON i Skegrie (c):

Herr talman! När debattens vågor i höstas gick som högst och kritiken var som värst kring den väntade goda skörden kunde man nästan få den uppfattningen att näst krig och pest och massarbetslöshet var en god skörd det värsta som kunde drabba vårt land. Nu har det meddelats i dag att skörden inte blir så stor, och jag förmodar att det har väckt en viss glädje hos somliga, i varje fall i regeringskretsen. Speciellt vår jordbruksminister har ju varit förtvivlad över den stora skörden och sagt att konsumenterna drabbas mycket hårt av de exportförluster som den för med sig.

Det är riktigt att de förmalningsavgifter som kvarnarna betalar slår igenom på det färdiga brödet. Men vi bör akta oss för att överdriva den avgiftens betydelse för priset på bröd. När man från regeringshåll anger förmalningsavgiftens belastning som exportstöd och utgår från ett pris till jordbrukarna på genomsnittligt 50 öre per kilo och ett exportpris på 20 öre, och när man redan nu talar om en förlust på 250 miljoner kronor, så handskas man synnerligen vårdslöst med uppgifterna. Hittills torde icke ett enda kilo vete ha inköpts för 50 öre kilot, och frågan är om det har sålts något för ett så lågt pris som 20 öre.

I de delar av landet där man drabbats svårt av liggsäd – och det var i mycket stora områden – har jordbrukarna fått avsevärt lägre priser än vad man rört sig med på regeringshåll. Man har inte ens nått upp till de

priser som skulle vara ingångspriser nu på hösten.

Av en undersökning om livsmedlens andel av våra utgifter, utförd av Jordbrukets utredningsinstitut i mars 1971, framkom att priset på ett långfranska som väger 400 gram då var 1:64. Därav utgjorde jordbrukarens andel för råvaran plus förmalningsavgiften endast 37 öre, eller 22,6 procent av konsumentpriset. Sedan var 15 procent av priset moms skatt och inte mindre än 62,4 procent hänförde sig till förädling och distribution.

Av priset på ett wienerbröd gick 15 procent till skatt och endast 7,5 procent till råvaran men hela 77,5 procent till förädling och distribution. Därför vore det rimligare att rikta uppmärksamheten mot momsbeskattningen och mellanledskostnaderna, som tillsammans tar 77,4 procent av långfranskans pris och 92,5 procent av wienerbrödets, än att rikta kritiken mot råvaruandelen.

Om man vidare utgår från att vetet i april 1973 kommer att kosta 49 kronor per deciton i inlösningspris och förmalningsavgiften då liksom nu är 39:25, så blir sistnämnda avgiftsbelastning på brödspriset avsevärt mindre än 15-procentiga momsskatten. Men om det har det inte sagts någonting. Där tiger man som muren.

Det långfranska som väger 400 gram och som i fjol kostade 1:64 är i dag uppe i ett pris på 2:01, dvs. ett brödspris på 5 kronor per kilo. Det är en prishöjning på ungefär 90 öre per kilo. Under den tiden har inlösningspriset till jordbrukarna fallit med 3 öre per kilo, och förmalningsavgiften har stigit med 11 öre, dvs. råvarans pris i brödet har under samma tid stigit med netto 8 öre. Men brödspriset steg under samma tid med 90 öre. Det hade varit lämpligt att nämna det också i samband med talet om konsumenternas belastning.

I debatten om den goda skördens konsekvenser och framför allt då det har gällt att framhålla exportförlusten för överskottet tycks man helt ha glömt bort att jordbrukaren betalar skatt till stat och kommun för det inkomsttillskott som skörden har gett, och det bör väl räknas in på plussidan; alldeles särskilt gäller detta för det skördetillskott som beror på gynnsamma väderleksbetingelser, där omkostnaderna för jordbrukaren har varit synnerligen obetydliga – ännu har inte finansministern tänkt ut någon form av skatt på solsken och regn. Men om man räknar in de skattebelopp som jag nämnde blir den s. k. belastningen på samhället avsevärt reducerad. Därtill kommer att den del av inkomsttillskottet som en god skörd ger jordbrukarna till stor del omsätts i form av investeringar i maskiner, byggnader eller varor och på det sättet ger sysselsättning för andra människor och avsättning av deras produkter, vilket väl bör noteras som ganska positivt i dagsläget. Det gamla talesättet att "om bonden har pengar har alla pengar" har nog inte helt mist sitt innehåll.

Man måste naturligtvis skilja på överskott och överskott. Den del av överskottet som beror på speciellt gynnsamma växtbetingelser är en ren tillgång för samhället, och den delen utgör det här året inte mindre än ca 35 procent av överskottet. Den del däremot som beror på ökad areal kan naturligtvis bedömas på ett annat sätt, och där har kritikerna från regeringspartiet litet fastare mark under fötterna, dock ingalunda alldeles hållbart underlag. Den nya jordbrukspolitiken av anno 1967 kan

nämligen inte lämnas helt utanför vid den bedömningen. Genom en signalerad snäv inställning till mjölkproduktionen och en därav föranledd prispolitik nedslaktades en mängd mjölkbesättningar de närmaste åren efter 1967, och därvid lösgjordes tidigare betesvallar, grönfoderarealer etc., vilka i stället besåddes med spannmål. På samma gång försvann de arealer på vilka man hade odlat utsäde till dessa fodergrödor, och även de blev spannmålsarealer i stället. Man påbjöd också en forcerad sammanläggning av mindre egendomar till större, vilket har kommit att betyda minskad djurhållning per arealenhet.

De oerhört uppdrivna byggnadskostnaderna har medfört att nya stallar till den ökade arealen i allmänhet inte har kunnat byggas. I stället har ytterligare areal lösgjorts för spannmålsodling på de tillköpta egendomarna. Enligt 1967 års beslut nedskars också sockerbetsodlingen med 10 000 hektar. Det betyder en motsvarande ökning av spannmålsarealen. Det fanns ju då krafter inom regeringspartiet som ville nära nog slopa svensk sockerbetsodling, trots att vi torde ha Europas rationellaste produktion på det området. Det är att hoppas att vi så snart det finns möjligheter härtill avsevärt ökar denna odling. Men vid nedskärningen av odlingen 1967 nedlades vissa fabriker, och det blir kanske problem med förädlingen av en ökad odling. Det är i så fall följderna av en kortsynt politik.

På grund av bristande exportmöjligheter har odlingen av konservärter minskat, och några tusental hektar har i stället blivit spannmålsodlingar. Fröodlingen har minskat på grund av ogynnsamma ekonomiska betingelser. Det är nu att hoppas att den nyligen tillsatta jordbruksutredningen med förtur prövar möjligheterna till alternativa odlingar och att förslaget härom framläggs utan att resultatet av utredningsarbetet i övrigt avvaktas.

Jag nödgas tyvärr vända mig mot vår ärade jordbruksminister, trots att han inte är närvarande i kammaren – men han har ju möjligheter att läsa protokollet. Jag förvånade mig väldigt över ett uttalande som han enligt ett tidningsreferat skulle ha gjort någon gång i somras. Han skulle ha gjort en jämförelse mellan jordbrukets överskottsproduktion och en eventuell överproduktion av cyklar. Han hade tydligen ansett att detta var jämförbart. Staten hjälper ju inte till att avsätta ett överskott av cyklar, skulle jordbruksministern ha sagt.

Jag hade faktiskt svårt att hålla mig för skratt när jag läste detta. Om nu jordbruksministern verkligen har uttalat sig så, måste det vara ett utslag av hans högt uppskattade skämtlynnen. Men, för all del, så långt har han naturligtvis rätt att det inte finns något världsmarknadspris på cyklar, lika lite som på skrivmaskiner, rakapparater etc. Vi har också den mycket väsentliga skillnaden att överblivna partier av cyklar, maskiner etc. utan svårighet kan lagras och säljas när efterfrågan uppstår året därpå eller senare. Men den möjligheten finns inte när det gäller överskott av jordbruksprodukter. Inom jordbruket kan man inte på förhand bestämma storleken av sin produktion, något som man kan göra när det gäller cyklar. Jordbrukaren bereder sin jord så gott han kan, ger den växtnäringsämnen i den omfattning som behövs för en riktig utveckling av växterna. Men sedan är det andra krafter som bestämmer vad resultatet skall bli. Endast då det gäller animalieproduktion kan jordbru-

Onsdagen den
8 november 1972

Allmänpolitisk
debatt

karen något bättre styra produktionen. Men här har också statsmakterna en betydande skuld till att överskott uppstår genom att man uppmuntrar massproduktion i de så kallade djurfabrikerna. Detta betyder bl. a. att de ordinarie jordbrukarna får erlägga höga slaktdjursavgifter för att hjälpa ut överskottsproduktionen från t. ex. svinfabrikerna. Någon kritik mot denna överproduktion bör man därför inte komma med från regeringshåll eller från regeringspartiet. Men det har egendomligt nog förekommit i alla fall.

Jordbruksministerns rekommendation mot överskottsproduktionen har varit att vi bör ytterligare forcera nedläggningen av åkermark. Dock skulle detta inte drabba Norrlands jordbruk, hette det i Röbbäcksdalen i somras. Detta var givetvis ett trösterikt budskap för Norrlandsjordbrukarna, men det var tyvärr föga realistiskt. Det är nog ofrånkomligt att en forcerad nedläggning av nu odlad åkermark kommer att hårt drabba Norrlands och inte minst det sydsvenska högländets jordbruk. Men kanske kritiken mot överskottet innerst inne syftar till att skaffa argument för en sänkning av försörjningsgraden. Ja, därom kan man tro vad man vill.

Till sist en sak till. En bidragande orsak till den goda skörd som vi har fått är den utomordentliga yrkesskicklighet som präglar det svenska jordbrukets utövare. Vid de resor som jordbruksutskottet har företagit under senare år i öst, i väst och i de flesta europeiska länder har vi inte någonstans funnit att denna yrkesduglighet överträffats. Jag tror ingen som varit med på dessa resor vågar motsäga mig.

Med endast ungefär 4,5 procent av de yrkesverksamma i vårt land producerar det svenska jordbruket vårt behov av såväl brödsäd som annan spannmål och dessutom ett överskott. Det finns länder där 30 procent av de yrkesverksamma arbetar i jordbruket, men där resultatet är ett katastrofalt underskott.

Kammaren beslöt uppskjuta den fortsatta överläggningen samt behandlingen av på föredragningslistan upptagna ärenden till morgondagens sammanträde.

§ 2 Herr talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle Kungl. Maj:ts proposition nr 125 uppföras närmast före två gånger bordlagda ärenden samt socialförsäkringsutskottets betänkande nr 35 sättas närmast före konstitutionsutskottets betänkande nr 34.

§ 3 Kammaren åtskildes kl. 0.12.

In fidem
BENGT LAMBE

/Solveig Gemert